

Solun Geleceği

Murray Bookchin

2002

İçindekiler

Klasikçilikten Çöküşe	4
Can Çekişen mi Yoksa Olgun Kapitalizm mi?	6
Geçiş Dönemi	8
Devrimci Gelenegın Değerlendirilmesi	11
Kapitalizm ve Küreselleşme	19
Protesto Politikasının Ötesinde	24
Geleceğin Solu	26
Programatik Konular ve Beklentiler	34
Sol İçin Etik Bir Pusula	40
Özgürlükçü Belediyecilik	42
Radikal Meydan Okuma	45

Yirminci yüzyıl başlarına kadar, Sol olağanüstü bir düşünsel kapsam-
lılığa ve örgütsel olgunluğa erişmişti. O zamanlar solculuk denildiğinde,
genellikle, değişen ölçülerde Karl Marx'ın çalışmalarından etkilenmiş sos-
yalistler anlaşılırdı. Orta Avrupa'da durum özellikle böyleydi, fakat sos-
yalizm Doğu Avrupa'da popülist fikirlerle ve Fransa, İspanya ile Latin
Amerika'da sendikalizmle de iç içe geçmişti. Birleşik Devletler'de ise bu fi-
kirlerin tümü birbirine karışmıştı, Eugene V. Debs'in Sosyalist Partisi'nde
ve Dünya Endüstri İşçileri Sendikası'nda (IWW) olduğu üzere.

Birinci Dünya Savaşı arifesinde solcu fikirler ve hareketler o denli ge-
leşmişti ki, kapitalizmin ve hatta bizzat sınıflı toplumun varlığına ciddi
olarak meydan okuyan bir güce sahip göründüler. *Enternasyonal*'de ge-
çen "işte bu nihai çatışmadır" sözü yeni bir somutluk ve doğrudanlık ka-
zandı. Kapitalizm, dünyanın sömürülen sınıflarının, özellikle de endüstri
proletaryasının ayaklanmasıyla karşılaşmış göründü. Aslında İkinci En-
ternasyonal'in kapsamı ve devrimci hareketlerin Batı'daki gelişimi göz
önüne alındığında, kapitalizm emsalsiz bir uluslararası toplumsal ayak-
lanmayla karşı karşıya gibiydi. Birçok devrimci, politik olarak olgun ve
iyi örgütlenmiş bir proletaryanın toplumsal yaşam ve gelişim üzerindeki
bilinçli kontrolü en sonunda ele alacağına ve varlıklı bir azınlığın seçkin
çıkarları yerine çoğunluğun genel çıkarlarını sağlayacağına ikna olmuştu.

O zamanki adıyla "Büyük Savaş" gerçekte sosyalist devrimlerin orta-
sında sona erdi. Rusya, görünüşte devrimci Marksist ilkelere uygun bir
"proleter diktatörlük" kurdu. Bavyera, Macaristan ve başka yerlerde kısa
süreli ayaklanmalar olurken Avrupa'nın en büyük ve ideolojik olarak en
gelişmiş proletaryasına sahip olan Almanya, Marksistlerin etkisi altında
üç yıl süren bir siyasal karışıklıktan geçti. Hiçbiri kararlı bir devrimci nok-
taya ulaşmasa da İtalya ve İspanya'da savaşın bitiminde büyük grev ha-
reketleri ve ayaklanma noktasına gelen olaylar oldu. Fransa bile, Batı Cep-
hesi'ndeki bütün alaylar 1917'de kırmızı bayraklarını çıkardıklarında ve
Paris'e yönelmeye çalıştıklarında, devrimle sendeler gibi göründü. 1930'lu
yıllara kadar tekrarlanan bu türden ayaklanmalar, Lenin'in "can çekişen"
kapitalizmin, sonunda, yakın bir gelecekte ancak sosyalist veya komünist
bir toplumun kurulmasıyla sonuçlanabilecek bir savaş ve devrim döne-
mine girdiğine ilişkin görüşünü destekliyor gibiydi.

Klasiklikten Cöküşe

Dahası, bu döneme kadar, önemli entelektüel öncüler -Diderot ve Rousseau'dan, Hegel ve Marx'a kadar çeşitli özgürlükçü isyancılar- seküler ve radikal ideolojileri tarihsel gelişmeye *rasyonel* bir anlam kazandıran mantıksal bütünlük oluşturmaları bir noktaya ulaştırmışlar, böylece entelektüel ve toplumsal özgürlük umutlarını insanlığın maddi ihtiyaçlarının koşulsuz kabulü ile birleştiren bir çerçeve sağlamışlardı. Öyle görünüyordu ki, tarihte ilk defa, ilahi veya başka arkaik insandışı müdahalelere müracaat etmeden, insanlık *kendi* gelişmiş entelektüelliğini, bilgi ve meziyetlerini, emsalsiz olan yenilik yapma kapasitesini, insanların özgürlük ve yaratıcılığını gerçekleştirebilecekleri bütün koşulları sağlayacak yeni bir dünyanın yaratılması için kullanabilecekti. Her şeyden önce insani olan bu amaçlar, Marx'ın Aydınlanma'dan esinlendiği fikirlerin yanı sıra kendi geliştirdiği yeni fikirlerin oluşturduğu büyük teorik sentezde somutlaşmıştı. Bu amaçlar, *pratikte* kapitalist toplumun gelişmeleri sonucu devrime ve bütün insanlık için rasyonel bir toplumun kurulmasına kaçınılmaz olarak sürüklenen ezilenlerin kendileri tarafından başlatılabilirdi.

Bu noktada, kullandığım birçok kelimenin -"kaçınılmaz olarak", "can çekişmekte", "çürüten" ve "genel çıkarlar" gibi- yirminci yüzyıl başlarındaki solcu teorisyenlerin ve hareketlerin literatüründen alındığını açıklamam gerekir. Yine de bu literatürün ve yazarlarının sınırları ne olursa olsun -binyıl dönümünde, biz şimdi buna geri dönüp bakma ayrıcalığına sahibiz- bu kapsamlı dil yalnızca bir sloganlaştırmamanın ürünü değildi: Büyük Savaş arifesinde bütünleşmiş ve tutarlı olan bir solcu bakış ve kültürden ortaya çıkıyordu. Bu bakış ve kültür, 1789-1794 Fransız Devrimi sonrası kuşaklarca sürekli genişletilen ve bizim uygun bir şekilde evrensel fikirlerin *klasik* manzumesi olarak adlandırabileceğimiz şeyi oluşturdular. Geçen yıllar içinde, bu fikirler manzumesi, insanın özgürleşmesi ve toplumun yeniden kurulması amacıyla milyonlarca insanın enternasyonal hareketlere katılımdaki deneyim ve başarıları ile sürekli genişletildi.

Çok açık biçimde, Aydınlanma'nın hedefleri ve başarılı sosyalist devrim vaatleriyle birlikte Lenin'in teşhisleri yirminci yüzyılda gerçekleşmeyecekti. Aslında, yirminci yüzyıl ortasından itibaren vuku bulan şey çok farklı bir gelişmeydi: devrimci fikirleri ve hareketleri ilgilendirecek boyuttaki bir kültürel ve teorik *çöküş* dönemi -bir parçalanma dönemi, gerçekte, neredeyse Aydınlanma'nın üretmiş olduğu bütün felsefi, kültürel, etik ve toplumsal standartları süpüren bir parçalanma dönemi- ortaya

çıktı. 1960 ve 1970’lerde radikal bir bakışa sahip olduğunu iddia eden birçok genç insan açısından solcu teori kapsam ve içerik olarak izleyici bir estetik seviyeye doğru büzüşürken -genellikle tereddütlü eleştirmen Walter Benjamin, postmodernist Jacques Derrida veya kabız yapısalcı Louis Althusser gibi insanların dağınık çalışmalarına odaklanan bir teori- toplumsal teori 1930’lar sosyalizminin canlı tartışma forumlarından çağdaş üniversitelerin tecrit edilmiş seminer salonlarına doğru geriye çekildi.

Şimdi, yirminci yüzyılın sonuna gelindiği bir zamanda şu soruyu sormakta bir maruzata sahibiz: Neden insanın özgürleşmesi başarısızlıkla sonuçlandı? Özellikle de neden proletarya beklenen devrimi gerçekleştirmekte başarısız oldu? Hakikaten neden bir zamanların radikal Sosyal Demokratları, daha işin en başında, Almanya gibi merkezi yerlerde çoğunluk oyunu bile kazanmakta başarısız oldular? Neden, 1933’te, Hitler’e bu denli uysalca teslim oldular? (Alman Komünistleri, tabii ki, 1923 sonrasında kolaylıkla bertaraf edildiler, eğer o yıl toplumsal kargaşa korkusuyla orta sınıfları tehdit etmek için demagojik propaganda amaçlı suni hedefler olmaları dışında ciddiye alındıklarını farz ediyorsak)

Dahası, kapitalizm nasıl 1930’lar boyunca umutsuzca içine batmış görüldüğü ”kronik ekonomik krizden” kendini kurtarmayı başarabildi? Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, neden teknikte o denli göz kamaştırıcı ilerlemeler kaydetti, öyle ki burjuva toplumu şimdi sonuçlarını öngörmenin zor olduğu bir *sürekli* ”Endüstri Devrimi”nden geçmektedir? Son olarak, 1930’ların kapsamlı ekonomik ve toplumsal krizlerini takip eden İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, kapitalizm nasıl geçmişte olduğundan daha *kararlı* ve *toplumsal olarak daha yerleşik* bir düzen olarak ortaya çıkabildi?

Devrimci Marksistlerin tahmine dayalı hesaplarında öylesine önemli yeri olan bu sonuçların hiçbirisi esasen ve tarihsel anlamda yeterince açıklanmadı, bilhassa da Marx’ın tarihsel ”aşamalar teorisinde” kapitalizme atfettiği *ilerici* rolün durumu açıklanmadı¹. Onun yerine, Marksistler yıllarca polemik enerjilerini birbirlerine ve diğer emek hareketlerine ”ihanet”

¹ İster Rusya’da ister Almanya’da olsun, ”burjuva demokrasisinin (bu, kapitalizmdir) toplumun sosyalizme giden yolda önkoşul niteliğinde bir aşama olduğu konusundaki inanç Sosyal Demokratların 1917- 1919 yılları arasındaki işçilerin proleter bir devrim yapmalarına öncülük etmekte tereddüt göstermelerini haklı çıkarmaya yardımcı oldu. Marx’ın aşamalar teorisi gerçekte yalnızca tarihsel gelişime bir yorun yapma girişimi değildi. 1917-21 Alman ve Rus Devrimleri’nden 1936-37 İspanyol Devrimine kadar Marksist politikalarda yaşamsal bir rol oynadı.

yaftaları yapıştırmaya harcadı -en başta Marksizm'in neden ihanete bu kadar açık olduğu sorusunu sormadan. Daha yakın zamanlarda, Marksistler bir zamanlar hor gördükleri Fouriircilik gibi (tek bir örnek verilecekse, Marcuse) ütöpik ideolojilere veya sendikalizm, anarşizm, ekoloji, feminizm ve toplulukçuluk [communitarianism] gibi yabancı ideolojilere ait olan fikir parçalarını kendilerine mal etmeye çalıştılar; değışen bir burjuva realitesine ilişkin kendi sınırlı görüşlerini yenilemek için bunların birinden veya diğlerinden alınan, birbiriyle uyuşmayan ideolojik prensipleri, bugün genellikle Marksizm denen şeyin esasen birbirine yabancı ideolojilerle döşenmiş bir zemine yapıştırılan bir fragmanlar pastişı olması noktasına kadar kendilerine mal etmeye çalıştılar.

Kısaca sorarsak, devrimci düşünce ve pratikteki tutarlılığı ve birliği ile bilinen klasik çağ, özellikle özgürlük, kendini ifade etme ve yaratıcılık ile kaotik nihilizmi -pazaryerinin kendi kaotikliğinden farklı olmayacak biçimde- birbirine eşitleyen bir postmodernizm adına tutarsızlığın alkışlandığı, tam bir çöküş halindeki bir çağa yol açarak nasıl sona erdi?

Can Çekişen mi Yoksa Olgun Kapitalizm mi?

Bu sorulara yanıt verebiliriz, çünkü şimdi biz yarım yüzyıl geriye dönüp bakabiliyoruz. Geçmiş elli yılın bizlere gösterdiği şey, 1917 ile 1939 arası ortaya çıkan benzersiz ayaklanma döneminin, Lenin'in zannettiği gibi, kapitalizmin can çekişmesinin bir kanıtı olmadığıdır. Bu dönem daha ziyade bir *toplumsal geçiş* dönemi idi. Bu on yıllar süresince dünya koşulların yarattığı gerilimlerle o denli parçalanmıştı ki, Lenin'in kapitalizme ölüm döşegindeki bir toplumsal düzen olarak bakışı hakikat tarafından doğrulanmış görünüyordu.

Bu klasik teşhislerin ve onları destekleyen teorik manzumenin dikkate almadığı şey ise, Büyük Savaş patlamadan önce ve hatta savaşlar-arası dönemde kapitalizmin karşısına çıkan farklı alternatif gelişmelerdi -yirminci yüzyıl başındaki sahnenin gürültüsü altında yatan alternatifler. Klasik Sol kapitalizmin kendini kararlı kılmak için takip edebileceği- en sonunda da takip ettiği- diğeri olası toplumsal yörüngeleri dikkate almadı. Başarısızlığı yalnızca bu yeni toplumsal yörüngeleri anlayamamak değildi, büyük öl-

çüde işçi-yönelimli analizinin ötesine geçen yeni sorunların ortaya çıkışını, cesaretsiz biçimde olsa da, öngörme konusunda da başarısız oldu.

Bir kere savaş öncesi ve savaş zamanı sosyalizminin formüle ettiğı klasik devrimci teşhisleri bu denli çelişkili kılan şey, çoğu klasik solcunun devrim umutlarını bağlamış oldukları "can çekişme" döneminin, bırakın "ölüm döşegindeki" bir kapitalizmi hala "olgun" bir kapitalizm dönemi dahi olmamasıdır. Büyük Savaş öncesi dönem, hala, seri üretimin, cumhuriyetçi yönetim sistemlerinin ve "burjuva-demokratik" olarak adlandırılan özgürlüklerin, kapitalizm öncesi zanaat ve ticaretten, kral aileleri ve maiyetlerince yönetilen devlet yapıları ile Alman Junkerler'i, İngiliz aristokratları ve Latin Grandee'leri gibi soylu toprak sahiplerinin devasa, teknik olarak geri kalmış köylü nüfusuyla bir arada var olan ekonomilerin oluşturduğu bir krizalitten *ortaya çıkmakta oldukları* bir dönemdi. Burjuva unsurların İspanya'daki gibi en büyük gayrimenkule sahip oldukları yerlerde bile, bunların tarımsal yönetimi, kapitalizm öncesi bir çağa ait parazit tarımsal elitleri karakterize eden, çekinik ekonomik alışkanlıklarından kaynaklanan bir uyuşukluk içinde götürülüyordu. Kapitalizm Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Almanya, daha muğlak biçimde Fransa ve yalnızca marjinal biçimde diğer Avrupa ülkelerinin baskın *ekonomisiyken, kültürel* ve hatta *yapısal olarak*, hala, genellikle burjuva olmaktan ziyade feodal olan kan bağı temeline dayalı ve kaybolmakta olan bir çağın ayırt edici özellikleri olan rantıye ve militarist değerlerle yüklü elit tabakaların emrine tabiydi.

Aslında, yirminci yüzyıl başında büyük ulus-devletlerin gelişmesinde merkezi hale gelen modern endüstri bile hala bir zanaatçı-köylü dünyasına demir atmıştı. Toprak ve genellikle ailelerin yönetimindeki küçük atölyelerin sahipliğı, İngiltere ve Almanya'da olduğu gibi, statü merkezli bir dünyada toplumsal statünün geleneksel özelliklerini oluşturuyordu. 1900'lerin başlarında kadınların gerçek statülerinin ne kadar düşük olduğunu; mülksüz ve genellikle sadakayla yaşayan işçilerin statülerinin ne denli alçaltıldığını; zengin kapitalistlerin bile soylu ailelerle evlenmek için ne denli hevesli olduğunu; kalıtımla geçen ayrıcalıkların ve hükümdarların otoritesini kabul eden bir dünyada temel insan haklarının ne denli zayıf olduğunu ve endüstriyel disiplinle çalışan proletaryanın (daha doğal yaşam döngülerine sahip olan bir köy yaşamından genellikle bir veya iki kuşak önce koparılmışlardı) reformist sendikaları örgütleme çabalarının bile ne kadar güç koşullarda verildiğini hatırlamak bugün çok zordur.

Akıl almaz bir olay olan Büyük Savaş "tarihsel bir zorunluluk" değildi; ekonomik emperyalizm kadar, eğer fazlası değilse, hanedanlık hırslarının, askeri kalın kafalılığın ve kendilerinden gurur duyan hükümdarlara verilen dehşetengiz yetkilerin de bir sonucuydu. Karmaşa içindeki bir Avrupa, Kayser II. Wilhelm'in çocuksu pozlarına ve Alman ulusal heybetinin baş döndüren imgesine, ülkenin Alsace-Lorraine bölgesinin 1871'de Wilhelmine Reich'a kaybının ardından Fransız *rövanşçılığının* kör ruhuna ve sınıf enternasyonalizmleri genellikle gerçek olmaktan daha ziyade retorikte kalan kitlelerin naif milliyetçiliklerine sarılmıştı. Bu faktörler hep birlikte, uygar bir insanın bırakın dört kanlı yıla birkaç aya bile tahammül edemeyeceği korkunç bir siper savaşına neden oldular. Alman kapitalizminin simgesel ifadesi olan Alman Mark'ı, geçtiğimiz yüzyılda ne Wilhelm'in ne de Hitler'in süngüleriyle gerçekleştirmeyi umut edemeyecekleri ekonomik harikalar gerçekleştirmeyi başardı -bunlar nihayet savaş sonrası dönemde ortaya çıkan ve çok daha farklı olan alternatiflerdi.

Yine de, ironik olarak, 1917-18 devrimlerinin sebebi Büyük Savaş'ın cepeleri değildi. Cephedeki korkutucu silahların, makineli tüfeklerin, tankların ve zehirli gazların asla başarmaya muvaffak olmadığını gerideki açlık gerçekleştirdi: ekmek ve barış gibi sorunlar üzerinden (tam da bu sırayla) yapılan bir devrim. Üç yıl sürekli kan akıtılmasından, hasardan ve her günkü inanılmaz korkulardan sonra, yakıcı devrim kokuları taşıyan Ocak 1918 Alman grevlerinin fiilen yatışmasını ve Alman işçilerin, General Lunderdorf'un aynı yılın bahar ve yaz aylarındaki saldırıları sonucu Batı'daki Fransız ve İngiliz taburlarından Reich'ın "büyük onuru" için önemli ilerlemeler kaydettiğinde, sabır içinde sessizce kaldıklarını düşünmek nefes kesicidir. Bakunin'in kutlamaya alışıktığı halkın "devrimci içgüdülerini" işte bu kadardı. Büyük Savaş'ın yarattığı dehşete rağmen kitlelerin fiziksel olarak tamamen tahammül edilemez olana dek savaşımaya devam etmeleri hakkında ciltler doldurulabilir. Bu, uyumun, geleneğin ve gündelik hayat alışkanlıklarının gücüydü.

Geçiş Dönemi

Rus Devrimi'ne karşın, Büyük Savaş dünya kapitalizmi bir yana Avrupa kapitalizmi dahi alaşağı olmadan sonlandı. Savaş gerçekte klasik sosyalizm geleneğinin çok sınırlı olduğunu ve birçok açıdan tamir edilme ihtiyacı olduğunu ortaya çıkardı. Anlaşılr biçimde, Lenin ve Troçki ta-

rihsel gelişimi hızlandırmaya ve kendi yaşam süreleri içinde sosyalizm ihtimalini yaratmaya çalıştılar. Bu durum, Luxemburg ve özellikle de kendi takipçilerinden çok daha fazla Marksizmin eleştirmeni olan Marx için daha az geçerliydi. Aslında Marx, feodalizmin ölüp kapitalizmin ortaya çıkmasının yüzyıllar aldığı konusunda uyarıda bulunmak için çok uğraşmıştı. Bu nedenle, Marksistlerin burjuvazinin bir yıl, on yıl hatta bir kuşak süresince alaşağı edilmesini pek fazla beklememeleri gerekirdi. Kapitalizmin "can çektiği", "çürüdüğü", bozulduğu" veya parçalandığı ve proletaryanın "güçlenerek", "daha fazla sınıf bilincine sahip olarak" veya "organize" olarak büyüdüğü inancındaki Troçki, Lenin'den çok daha iyimserdi. Fakat onun beklentilerini ve teşhisleri kurcalamak bugün için pek önemli değildir.

Buna karşın Büyük Savaş -patlak vermesine o denli katkıda bulunan feodal kalıntıları tamamen silip süpürmeksiniz - Batı dünyasını kültürel, moral ve politik açıdan sersemletti. Kuşkusuz bir çağ sona eriyordu, fakat yakında vuku bulacak bu unutuşla yüzleşecek olan kapitalizm değildi. Ortadan kaybolan, geleneksel ve zamanın aşındırdığı statüler ile feodal bir geçmişe ait sınıf sistemiydi, fakat bu durum kapitalizmin gelişmiş herhangi bir biçimi bunların yerini almadan gerçekleşti. Büyük Bunalım ile beraber İngiliz toprak lordluğu zor hatta harap edici bir döneme girdi, fakat 1930'lar boyunca tümüyle ortadan kalkmadı. Prusya Junkerleri 1930'ların başında hala Alman ordusuna kumanda ediyordu ve Hindenburg'un Alman devletinin cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin yardımıyla Hitler döneminin başlarında yerleşik seçkinler olarak ayrıcalıklarının birçoğuna hala sahipti. Fakat bir zamanların bu mağrur tabakası en sonunda Hitler'in *Gleichshaltung*'unun meydan okumasıyla karşılaştı, bu sonu Prusya subay kastının rütbe tenzilatına giden bir toplumsal tasviye süreciydi. Sonunda Junkerleri Batı'da sosyo- ekonomik bir güç olarak ortadan kaldıran onların Doğu'daki mülklerine el koyan Anglo-Amerikan ve Rus orduları oldu. 1930'ların ortalarında, Fransa, Katolik gericiler ve zengin, soylu liderlerin önderliğindeki bir aristokratik Gallicilik peşindeki Croix de Feu'nun genç faşistlerine karşı bir orta sınıf cumhuriyeti olarak son muharebelerini yapıyordu.

Bu nedenle, savaş-arası yıllar, halihazırda dağılmış fakat defnedilmemiş çöküş halindeki yarı-feodal bir dünya ile müthiş *ekonomik* gücüne karşın hala toplumun bütün gözeneklerine sızmamış ve yüzyılın temel değerlerini tanımlamamış yükselmekte olan bir burjuva dünya arasındaki fırtınalı bir *geçiş* dönemi idi. Büyük Bunalım, gerçekte, ayaküstü söylene-

gelen "para her şey değildir" lafının ancak paranın dolaşıma girmediği zamanlarda doğru olduğunu gösterdi. Aslında, Bunalım, dünyayı, özellikle de Birleşik Devletler'in büyük kısmını 1870'ler ve 1880'lerin heyecanlı popülist çağını andıran bir düzensizliğin içine fırlattı, böylece sendikacılık, şiddetli grevler, büyük gösteriler ve "Kızıl" ajitasyonun ateşi 1930'larda Amerika ve Avrupa kıtalarını silip süpürdü.

Toplumsal olarak hiperaktif, fakat eski ile yeni arasındaki toplumsal gerilimlerin belirsiz kıldığı bu dönemde, baskı altındaki kitlelerin yanı sıra yönetici sınıfların da birbirine ölümcül bir antipati duyduğu bu zamanda, tarih, devrimci ayaklanmalara kapıyı aralamadı. Gerilim dolu bir dünyanın belirsizlikleri arasında Marx'ın hayalinin -demokratik işçilerin yönetim sistemi- gerçekleştirilmesi mümkün görüldü. Savaş-arası dönemde var olan gerilimlerin bir sonucu olarak, kapitalizm ekonomik olarak çökmüş ve demokratik, muhtemelen özgürlükçü sosyalist bir topluma doğru giden dünya çapındaki bir hareket gerçekleştirilebilir görüldü. Fakat böyle bir toplumu yaratmak için yetenekli bir liderliğe ve keskin bir amaç duygusuna sahip çok bilinçli bir harekete ihtiyaç vardı.

Trajik biçimde, böylesi bir hareket ortaya çıkmadı. Frederick Ebert ve Philip Scheidemann gibi çoğunlukla pragmatik olan bürokratlar ve Karl Kautsky ve Rudolf Hilferding gibi ayaküstü teorisyenler, Sosyalist Enternasyonal'in altı boşalmış çatısını devraldılar ve Alman faşizminin yükselişine kadar bu fikri seslendirdiler. Çok kısa süre sonra Stalin Avrupa'daki her muhtemel devrimci duruma müdahale ederek onu Rusya'nın - ve kendisinin - çıkarlarına hizmet etmesi için zehirledi. Bu tiranın kesinlikle hiçbir katkıda bulunmadığı ve iktidara geldiğinde lekelediği Bolşevik devriminin prestiji, klasik Sol'un kendi özgün hareketlerini yaratmasına ve vizyonunu kapitalizmin kendisindeki değişimleri yansıtan, yükselen toplumsal konularla uyumlu olmasına izin verecek kadar henüz lekelenmemiştir.

Bugün kabul etmemiz gereken, kapitalizmin 1914 ve 1945 arasında seri üretim ve yeni endüstrilerle temellerini *sağlamlaştırdığı*, Lenin ve Troçki'nin söylediğinin aksine kendi mezarını *kazmadığıdır*. 1917'de kendi statüsünü hala hakim bir dünya ekonomisi ve toplumu olarak sunuyordu, geride kalmamıştı. Ve hala dünyayı -şehir kadar kırsal dünyayı da- endüstrileştirdiğini görmemek düpedüz körlüktür, "küreselleşme"nin temel anlamı budur. Dahası, hala insanları milliyetçilik, din ve etnik köken temelinde bölen tikelciliği aşındırmaktadır. Dünyada bugün patlayan "köktendinciliklerin" ve "kimlik politikalarının" çoğu, esasında derinden derine

dinsel, milliyetçi ve etnik geleneği yavaşça aşındıran iş-yönelimli ve artan ölçüde aynılaştırıcı kapitalist uygarlığın saldırgan sekülerliğine ve evrenselciliğine karşı olan tepkilerdir. Meta hala kapitalizm öncesi kültürlerde, iyi olsun kötü olsun, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'nun ilk bölümünde tanımlamış oldukları gibi, toplumsal erozyonun mucizelerini gerçekleştirmeye devam ediyor. Makul düşüncesinin ve aklın insan ilişkilerini yönetmediği yerde, kuşkusuz, iyi olan neredeyse her zaman kötü olan tarafından kirletilir ve herhangi bir ciddi devrimci düşüncünün görevi, toplumsal gelişmede rasyonel eğilimleri ortaya çıkaran umudun içerisinde bu ikisini ayırt etmektir.

Aynı zamanda, kapitalizm yalnızca eski toplumları aynılaştırıp onları şehirleşmiş, meta-yönelimli kendi imgesi içinde yeniden oluşturmakla kalmayıp bunun aynısını, doğal dünyanın güçlerini "idare etme" adına gezene ve biyosfere de yapmaktadır. Bu, tam olarak Marx ve Engels'in alkışlayarak kapitalist üretim biçimine atfettikleri "tarihsel olarak ilerici" roldür. Bu aynılaştırma sürecinin nasıl "ilerici olduğu", gerçekte, görülmesi gereken bir harabedir. Bugün için, bu durum bizi Marksizm ve anarşizmin (bunları devrimci geleneğin iki temel kanadı olarak belirtebiliriz) yirminci yüzyıldaki geçişin niteliğini ele alırken yaptıkları hataları gözden geçirmemizi gerektirmektedir.

Devrimci Geleneğin Değerlendirilmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Marx'ın tarih, sınıf savaşımı, kapitalist gelişme ve politik etkinlik hakkındaki şemasının en zayıf noktaları eleştirel biçimde gözden geçirildi². Kapitalizm *homo sapiens*'i *homo consumerans*'a dönüştürüyor olsa ve insan kitlelerinin gerçekliği büyük bir pazar olarak algılama eğilimlerini beslese dahi, *bir bütün olarak bakıldığında* tarih, Marksist yasaların aksine, Marx'ın temel çalışmalarında göstermeye çalıştığı gibi ekonomik faktörlere indirgenemez. Marx'ın temel görüşleri, öğrencilerine toplumsal gelişmenin *zorunlu* veya *ön şartlarıyla*

² Burada Marksizme karşı politik muhalifleri tarafından yöneltilen eleştirilere - Marx'ın teorik faaliyetlerinin başlangıcından ve değişen ölçülerde onun fikirlerine dayalı sosyalist hareketlerin ortaya çıkışı ile yapılan eleştirilere göndermede bulunmuyorum. Ne de Marksist harekete 1890'larda içerden eleştiriler yönelten Eduard Bernstein gibi eleştirmenlerle ilgiliyim. Frankfurt Okulu ile ortaya çıkan, Karl Korsch gibi Marx'ın felsefi ve tarihsel düşüncelerinin birçok yapıtaşına ciddi meydan okumalar yönelten çeşitli yazarların eleştirilerine göndermede bulunuyorum.

ilgili saikleri sağlasa dahi -herkesin kabul ettiği gibi maddi veya ekonomik olan saikler- toplumsal değişim için *etkin* olan saiklerin -kültür, politika, ahlak, hukuki pratikler ve benzerlerinin (Marks'ın "üstyapı" olarak ifade ettiği)- devasa önemini açıklamakta başarısız kaldı.

Aslında, tarımsal ve zanaatkar ekonomilerde değişen ölçülerde daima var olan kapitalizmin gelişiminin binlerce yıl engellenmesinin ardından, neden on dokuzuncu yüzyılda, yalnızca tek bir ülkede (İngiltere'de) hakim bir ekonomi haline gelebildiğini "üstyapısal" (özellikle ahlaki, dini ve politik olan) faktörler dışında ne açıklayabilirdi? Veya devrimler neden yalnızca *tam* toplumsal çöküş koşulları altında ortaya çıkarlar ki bu da muazzam şekilde etkili "üstyapısal" inanç sistemlerinin (kendi zamanlarında genellikle ezeli ve ebedi gerçeklikler olarak algılanırlar) parçalanmasından sonra olmaktadır? Marx, özellikle Grundrisse'deki tarımsal değerlerin şehir değerlerine üstünlüğü tartışmalarında görülebileceği gibi, inanç sistemlerinin kapitalizm öncesi toplumlarda burjuva güçlerine üstün geldiği noktalarından bihaber değildi. Marksistler, çok önemli bir konu olarak, özellikle de burjuvazinin kendi tarihinin en fırtınalı dönemlerinden biriyle karşılaştığı yirminci yüzyıl başlarında -tam olarak kapitalizmin feodalizmin tuzaklarını tamamen atlatamayıp, tabiri caizse, "tamamen kendisi olamaması" *nedeniyle* yapılan tartışmalarda-, kapitalizmin gelişmesinin değişik aşamalarındaki statüsüyle ilgili anlaşmazlıklarla delik deşik oldular.

Örneğin, seri üretim, otomobil gibi yeni radikal ulaşım biçimlerinin, elektrik ve elektronik makinelerde ve mallardaki ilerlemelerin ve yeni kimyasal icatların Büyük Savaş'ın hemen ardından ortaya çıktığı bir zamanda, Marksistlerin çoğu kapitalizmin gerilediği konusunda nasıl ısrarlı olabildiler? Her şeyden önce, "bütün üretici güçler [teknoloji] kendi gelişimlerinin bütün alanlarını tüketmeden hiçbir toplumsal düzen ortadan kalkmamıştır", diye Marx yazmamış mıydı³. 1914-18 ve 1939-45 arasındaki kapitalizm için bu koşul sağlanmış mıydı? Aslında bu gelecekteki kapitalist üretim biçimi için *hiç* söylenebilecek mi?

Bu soruları sorarak kapitalizmin asla kendini alaşağı edecek veya değiştirecek sorunlar üretmediğini söylemeye çalışmıyorum. Benim amacım, daha ziyade, insanlığın büyük bir kısmının kapitalizme karşı dönmesini tamamen sağlayabilecek sorunların, dar anlamıyla ekonomik veya katı

³ Karl Marx, "Preface to a Contribution of the Critique of Political Economy," Selected Works (Moscow: Progress Publishers, 1969) içinde, Vol. 1, s.504.

bir sınıf sorunundan kaynaklanmak zorunda olmadığını söylemeye çalışıyorum.

Marx'ın toplumsal gelişime ve onun geleceğine yönelik üretime dayalı yorumu tartışılabilir olsa da çok zorlama ve yüzeysel kalmakta, hatta diyalektik düşünce, yani politik ve toplumsal ideoloji, ahlak ve etik hukuk, hukuki standartlar ve benzerleri tarafından büyük oranda değiştirilmediği sürece tarihin çarpıtılmış bir açıklaması olmaktadır. Marksizm hala yaşamın bu farklı veçhelerinin kendi diyalektikleri olduğunu, aslında, yalnızca "tarihin materyalist yorumu" olarak adlandırılan üretime dayalı bir diyalektiğin basit bir sonucu olmayıp kendi iç güçlerini açığa çıkarabileceklerini açıkça kabul etmek zorundadır. Dahası, etik veya dinsel bir diyalektiğin, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin diyalektiğini büyük ölçüde etkileyebileceği, yine, vurgulanmak zorundadır. Örneğin, Hristiyan teolojisinin bireysel değere artan biçimde saygıya ve en sonunda radikal toplumsal özgürlük düşüncelerine mantıksal olarak izin verdiği gerçeğini ihmal etmek mümkün müdür? - ki bu, sonrasında, insanların birbirleriyle ve maddi dünyayla olan etkileşimlerini değiştirerek toplumsal gelişmeyi derinden etkilemiş olan bir diyalektikti.

Fransız Devrimi'ne gelene kadar, mülkiyet hakkında yüzyıllar boyu değişmeden kalan düşünceler, örneğin toprak sahipliğine eşlik eden büyük itibar, artarak kapitalistleşen bir pazarın büyümesi gibi görünüşte nesnel olan toplumsal güçlere müdahale etmekte ve onları değiştirmekteydi. Sonuç olarak, bir parça mülkiyeti ve zanaat odaklı köyüyle birlikte Devrim'in hemen ardından ortaya çıkmaya başlayan, bağımsız ve genellikle kendine yeterli köylünün yüceltilen imgesi, kentlerde seri üretilen mallara karşı iç pazarın büyük kısmını kapatarak, aslında, Fransa'nın kapitalist ekonomik gelişimini on dokuzuncu yüzyıla gelene kadar engelledi. Fransız Devrimi'ni içerde kapitalist gelişmeyi besleyen bir "burjuva" devrimi olarak gören imgenin, uzun vadede endüstri burjuvazisinin yükselişi için birçok önkoşulu yaratmış bile olsa, gerçek olmaktan ziyade hayali olduğu tartışılabilir.

Kısaca, tarihin diyalektiğinden ezici biçimde üretime dayalı hatlar boyunca sonuçlar çıkarmakla, özellikle Lenin ve Troçki gibi birçok önemli takipçisinin yanı sıra Marx da, burjuvazinin en sonunda sosyalizm için gerekli bütün ekonomik önkoşulları hazırladığını ve bu nedenle sosyalizm tarafından yerinden edilmeye hazır olduğunu varsayarak kapitalizmin hastalıklı olduğu hakkında kendini kolaylıkla kandırdı. İhmal ettiği şey ise, neredeyse tamamen kapitalizmin üzerine yığıldığı sorunların, gelişmelerin ve

karşıtlıkların birçoğunun, aslında, toplumun parçalamadığı kalıcı feodal bağların ürünü olduğuydu; dahası, görünüşte "üstyapısal" olan kurumların ve kapitalizm öncesi toplumları karakterize eden değerlerin hala doğmakta olan sözümona baskın kapitalist toplumun tanımlanmasında büyük bir rol oynadığıydı. Bu noktada, özgür bir toplumun oluşumunda çok önemli olan moral ilerleme - Marksistlerin "özel yaşam" alanı içinde kalan konular olarak çoğunlukla görmezden geldikleri ilerlemeler - çağrısında bulunurken proletaryanın ekonomik ilerlemesine bu denli çok çağrıda bulunmayan anarşistler haklıydılar.

Marx ve Marksizm, ayrıca, ezici biçimde işçi sınıfına odaklanarak - endüstri işçileri sayısal olarak açıkça azalırken beyaz yakalı ücretliler gibi küçük burjuva oldukları aşıkarak olan öğelerin proletarya statüsüne çıktığını varsayarak onların toplumsal ağırlıklarını artırarak bile- bizi yanılttılar. Marksizmin altın çağında neredeyse mistik bir sınıf statüsü olarak görülen otantik proletarya da bir sistem olarak kapitalizmle çatışmasında, düşünüldüğü gibi, benzeri olmayan hegemonik bir tarihsel özne olarak davranmadı. Dünyanın ileri endüstri ülkelerinde, hiçbir şeyin kendisine *ekonomik bir sınıf* olarak başvurulmuş işçi sınıfının kendi verili yaşam biçiminin -fabrika ve dağıtımın (değişimin) burjuva biçimleri- dolaysız koşullarının ötesini görebileceği mitinden daha fazla yanlış yönlendirici olmadığı tecrübeyle görüldü⁴. Daha yüksek maaş, daha az çalışma günü, daha uzun tatil ve iyileştirilmiş çalışma koşulları olarak tasarlanan reformist programları müthiş olaylar onları devrimsel eylemlere sürükleyene kadar- bunun da proleter olmayan tabakalarla birlikte olduğunu ilave etmek gerekir - değişmez biçimde kabul ettiler. Bahse değer olan, gerçekte hiçbir klasik sosyalist hareketin işçileri; ebeveynler, kent sakinleri, kardeşler, kendileri ile evlatları için iyi bir çevrede iyi bir yaşam sürmeye çalışan bireyler gibi *insanlar* olarak görmediğidir.

Çoğu geleneksel Marksist teorisyenin görüşünün aksine, işçiler her şeyden önce insandılar, katı sınıfsal terimlerle basitçe tanımlanabilir olan "toplumsal emeğin" cisimleşmiş hali değildirler. Klasik sosyalizmin işçileri insanlar ve yurttaşlar olarak görmeme -hatta onları bir sınıftan daha fazla bir şey olarak ciddi olarak düşünmeme - hatası sosyalist örgütlerle onların sözüm ona "seçmenleri" arasındaki ilişkiyi çarpıttı. Klasik Sosyal Demokratların, özellikle Alman Sosyal Demokratların, işçilere eğitim etkinlik-

⁴ Bunların hepsi Georg Lukacs'ı liderlerinin çoğunluğu genelde küçük burjuva olsa da bir sınıf olarak proletaryayı mistik olarak temsil eden "proleterya partisi"ne bu hegemonik rolü vermeye ikna etti.

lerinden spor kulüplerine kadar çok çeşitli bir kültürel hayat sağlamış olmasına karşın, proletarya genellikle kendisinin en doğrudan maddi çıkarları ile ilgilendiği bir dünyaya konuldu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde bile, İspanyol Sosyalistleri tarafından kurulan *casas del pueblo* gibi sosyalist kültür merkezleri öncelikle fabrika ve atölyelerde öyle ya da böyle gündelik olarak yaşanan kapitalist sistemin sömürüsü ve yaşamın kötüleşmesi hakkındaki tartışmalarla beslendi. Proletaryayı yeniden tanımlama ve onu ulusal nüfusun çoğunluğu yapma çabaları, kapitalizm kendilerini hisse senedi, tahvil, gayrimenkul, emekli aylığı ve benzeri burjuva mülkiyetlerine - büyük burjuvaziyle karşılaştırdığında önemsiz görünse de - iyice yatırım yapmış yeni bir orta sınıf olarak gören ofis çalışanları, yöneticiler, satış elemanları ve servis, mühendislik, reklam ve medya ile devlet personeli ordusu devasa bir "ücretli" grubu ("salariat") yaratmaya başladığında bütün inanırılığını kaybetmiştir.

Son olarak, Marksizmin çok önemli bir başarısızlığı, devrimci bir hareket oluşturmaya sıra geldiğinde devletin ele geçirilmesine ve parlamenter iktidarın korunmasına bağlı kaldığında ortaya çıkar. 1870'lerin sonlarında, Marx'ın Paris Commune'd'ları ve onların yarı-anarşist konfederal yönetim biçimine yönelik övgüsüne rağmen Marx ve Engels "Kızıl Cumhuriyetçiler" haline gelmişlerdi. Burada genellikle ihmal edilen şey, bir on yıl sonraki ölümünden önce Marx'ın bu övgüyü reddetmiş olmasıdır. Marx'ın bir cumhuriyete ilişkin düşüncesinin yaşadığı dönemde Avrupa ve Amerika'da var olanların herhangi birinden daha demokratik özelliklerle bezendiğine hiç şüphe yoktur. Asgari bir bürokrasiye ve ümit edilir ki işçi sınıfına dayalı bir milis sisteminin yanı sıra devletin bütün kademelelerindeki vekillerin geri çağırılabilme hakkını savunmuş olmalıdır. Fakat sosyalist bir devlete atfettiği bu *kurumların* hiçbiri "burjuva-demokratik" devletinkilerle uyumsuzluk arz etmiyordu. Sürpriz olmayan biçimde, sosyalizmin İngiltere'de, Birleşik Devletler'de ve Hollanda'da -Engels sonradan bu listeye Fransa'yı da ekledi- seçimle geleceğine inandı.

Yalnızca ayaklanmanın ve devletin tamamen yeniden yapılandırılmasının sosyalizmle uyumlu olduğuna çok derinden inanmış olan Lenin ve Luxemburg, diğerlerinin yanı sıra (özellikle Troçki), kendilerinin ileriki dönemlerinde Marx ve Engels'in politik görüşlerinden kesinlikle ayrıldılar. En azından cumhuriyetçi kurumların içinde çalışmayı deneyen ilk Sosyal Demokratlar devrimci eleştirmenlerinden daha kararlı biçimde Marksisttiler. 1918-19 Alman Devrimi'ni, sosyalizme geçiş sürecinde barışçıl olan ama daha önemlisi *kurumsal olarak anlamlı* olan bir yolu açabilecek

cumhuriyetçi bir sistemin yaratılması için vazgeçilmez bir başlangıç olarak gördüler. Radikal olarak daha demokratik olan Rus Sovyetleri ve Alman *Räte*'leri gibi işçi konseyleri, kurumsal ölçüler açısından genel oy kullanımı ile seçilen parlamentodan ziyade anarşistlere ve hiç kuşkusuz Bolşeviklere benzemeleri nedeniyle onları korkuttu. Daha genç bir Marx konseylerin etrafında oluşturulmuş bir devleti daha çok beğenebilecekse de sonraki yazılarında (Paris Komünü'nün liberter özellikleriyle flörtünü bir yana bırakırsak), Lenin'in terminolojisiyle, parlamenter yönetimi reddetme noktasına kadar "devleti parçalayabileceğini" gösterecek çok az şey vardır.

Bu durum yaklaşık iki yüzyıl önce tohumları atılmış olan anarşist kuralların Marksizm'in yerine geçebileceği anlamına mı gelmektedir?

1950'ler kadar erken bir tarihte kabul ettiğim bu ideoloji ile 40 yıl çalışmayı denedikten sonra benim kesin kanaatim böylesi bir umudun gerçekleştirilemez olduğudur. Böyle hissetmemin tek nedeni genç eylemcilerin son yıllarda ortaya çıkardıkları, adına "yeni-anarşizm" denilen şeyin başarısızlıkları da değildir. Anarşizmin yarattığı sorunlar, Proudhon gibi yazarların ortaya çıkmakta olan kapitalist toplumsal düzene karşı yeni bir alternatif olarak kutladıkları ilk günlerine aittir. Aslında anarşizmin, ahistorik bir "kişisel otonomi"ye -bunun anlamı, ölümün kendisi dışında herhangi bir kısıtlamadan, önkoşuldan veya tehditten yoksun olan bencil ve asosyal bir egodur- bağlılığından gayri tutarlı bir teorik bütünlüğü yoktur. Bugün aslında birçok anarşist bu teorik tutarsızlığı kendi bakışlarının çok özgürlükçü olan doğasının ve bu bakışın genellikle baş döndürücü fakat çelişki yaratmayan çeşitliliğe saygısının bir kanıtı olarak kutlamaktadır. Bu esasen Anarşistlerin yalnızca devlete değil fakat herhangi bir kısıtlamaya, hukuka, genellikle örgüte ve çoğunluk oyununa dayalı demokratik bir karar alma mekanizmasına karşı muhalefetini mazur gösteren, ideolojik olarak katılmış bir "otonom birey" fikrine öncelik vermeleriyle gerçekleşmektedir. Bu türden bütün kısıtlamalar "baskının", "tahakkümün", "iktidarın" ve hatta "tiranlığın" -bu kavramlar sıklıkla bir-biriyle eşit düzeyde ve yer değiştirebilir şekilde kullanılarak - çeşitleri olarak prensipte reddedilmektedir.

Anarşist teorisyenler, genellikle çok kişisel bir mesele veya hatta kopuk bir olay veya "kendinden geçme" deneyimi olarak tanımlanan "Anarşi"ye nail olma gücünü sınırlandıran veya değiştiren toplumsal ve tarihsel koşulları da idrak edemediler. Kendi mantıksal sonuçlarına, aslında en temel önermelerine kadar gidilirse, anarşistler için Anarşi'nin esasında ahlaki

olarak arzulanan bir şey olduğunu, bir anarşistin önüne sürdüğü gibi, zamandan ve mekandan bağımsız bir "yaşam tarzı" olduğunu görürüz. Anarşi, -bu sonuca varmak hakkımızdır- katıksız bir istegin uygulamaya geçmesiyle ortaya çıkar. Yeterli sayıda Anarşi'yi "benimseme" iradesi bir araya geldikçe, o basitçe *gerçekleşecektir* - bir İngiliz anarşist ideologun öne sürdüğü üzere, eriyen karın altındaki bir toprak gibi ortaya çıkacaktır.

Anarşi'nin dünya sahnesine nasıl çıktığını ifşa eden bu yorum anarşist vizyonun çekirdeğinde yer almaktadır. Anarşi, görüldüğü üzere, 1930'larda İspanyol anarşizminin en önemli teorisini Isaac Puente'nin öne sürdüğü gibi daima "oradadır", çağlar boyu tarihsel olarak zorla kabul ettirilen ve devleti, uygarlığı, tarihi ve ahlaki simgeleyen kurumlar ile yerleşik gelenekler ve değerler tarafından üzeri örtülerek gizlenmiştir. Öyle ya da böyle gizli bir jeolojik tabaka gibi yalnızca lekesiz geçmişinden yeniden restore edilmek zorundadır.

Bu özet anarşist yazında insanın bu kadar sık karşılaştığı ilkelcilik ve "kurtarılmaz (geriye kazanma)" düşüncesi üzerindeki vurguları kolaylıkla açıklar. *Kurtarma*, doğrunun ve erdemin zaten tüm yönleriyle var olduğuna fakat baskıcı ve karartıcı tarihsel gelişim ve kültür tarafından üstünün kapatıldığına yönelik modern öncesi inanışa karşı çıkmak zorunda kalan modern düşüncenin ve rasyonalizmin *keşif* ve *yenilik* fikrinden ayırt edilmelidir. Epey bir anarşist bu formülü protesto harici herhangi bir toplumsal hareketsizliği mazur göstermek için kolaylıkla kullanabilir. İnsan Anarşi'nin restore edilmesi için yalnızca "kar"ın (bu, devlet ve uygarlıktır) eriyip gitmesine izin vermek zorundaydı, bu görüş günümüz dünyasında neden her yerde pasifizmin bu denli yaygın olduğunu pekala açıklayabilir.

Son yıllarda çoğu anarşist insanlığın bugün içinde yaşadığı en büyük başarısızlığın nedeni olarak uygarlığı, tekniği ve rasyonelliği öne sürüyor. Zaten bazı anarşistler de, insanlığın kendisiyle ve neredeyse mistik olan bir "Doğa" ile başlangıçtaki "uyumunu" restore etmek için tarihin getirdiği bütün kazanımlardan uzak duran, daha ilkel ve muhtemelen "otan-tik" olan bir kültürün, bu başarısızlığın yerini almak zorunda olduğunu savunmaktadır. Anarşistler şu anda bu görüşü benimsedikleri ölçüde, aslında yüzyıllar boyu sendikalizmin labirentlerinin veya temelde kendine yabancı diğer toplumsal amaçların içinden geçen kıvrımların ardından anarşizmi kendi eksenine döndürmüş oluyorlar. Proudhon'un her şeyi bilen aile reisleri tarafından akılcıca yönetilen kendine yeterli çiftlik veya köye ilişkin arzulu imgesi en sonunda kurtarıldı - bu, ekleyebilirim ki, ta-

rihte hiç olmadığı kadar dünyanın birbirine bağımlı ve teknolojik olarak sofistike olduğu bir zamanda söylenmektedir!

Anarşizm kültürleşmeye karşı ilkelciliğe, keşfe karşı kurtarmaya, karşılıklı bağılılığa karşı otarşiye (kendine yeterliliğe, özerkliğe), uygarlığa karşı doğacılığa ağırlık verdiği sürece, genellikle düşünsel donanımlarını rasyonalizmin ve "uygarlığın" teorik yüklerinden arındırmış, "doğal", "aslı" bir tarih dışı otonom egoda kökenlendirmekte: böylece gerçekte *her daim* verili bir zamana ait, teknolojik, kültürel, geleneksel, entelektüel ve politik çevrede yerleşik olan *gerçek* ego ile çarpıcı bir zıtlık içinde olmaktadır. Basit ve gerçekte anlamsız olan anarşist türden bir ego rahatsızlık verici biçimde Homerus'un *Odyssey*'deki Lotus Yiyenleri (kendilerini hayal dünyasına kaptırmış kişiler için kullanılır) betimlemesini andırmaktadır. Bunlar lotus meyvelerini yerken gerçekte kişiliği ve şahsiyeti *yok eden* bir unutkanlık, daimilik ve tam mutluluğun gevşekliği içine savrulurlar.

Tarihsel olarak, bu "otonom ego" genellikle ona çok toplumsal ve devrimci bir cila veren değişik türden hareketvari yapıların yaratılmasında anarşistlerin kullandıkları yapı taşı haline geldi. Sendikalizm, en istisnai örneği verecek olursak, bu yapıların en yaygın biçimde düzenlenmesinin mimari biçimidir -anarşist bir hareketin tanımlayıcı bir tesisi olarak değil çok kararsız bir üstyapısı olarak. On dokuzuncu yüzyılın son on yıllarında işçiler sosyalizm, sendika, örgüt, demokrasi ve daha iyi yaşama ve çalışma koşulları için mücadele etmeye aktif şekilde katıldıklarında, anarşizm radikal sendikacılık biçimini aldı. Bu birlik en iyi halinde bile istikrarsızdı. Her ikisi de aynı özgürlükçü atmosferi paylaşmış olsalar da, saf anarşistlerin genellikle bütün örgütsel kurumların üzerinde -ve *onlara karşı* - çok değer verdikleri köklü bireycilik sendikalizm ile keskin bir gerginlik içindeydi.

Her iki ideoloji -Marksizm ve anarşizm- endüstri toplumlarının henüz başlangıcında ve ulus-devletlerin hala biçimlenmekte oldukları bir zamanda ortaya çıktı. Marx küçük-ölçekli, genellikle iyi-eğitilmiş Parisli zanaatkarları "proleterler" olarak kavramlaştırmaya çalışırken Bakunin'in imgesi toplumsal eşkıyalar ve köylü ayaklanmaları ile doluydu. Her ikisi de, hiç şüphe yok ki devrimci teoriye değerli katkılarda bulundular, fakat onlar toplumsal olarak sınırlı bir dönemde fikirlerini formüle eden devrimcilerdi. Ölümünden sonra gelen ateşli yüzyılın sorunlarını tahmin etmeleri pek beklenemezdi. Radikal toplumsal düşüncenin ve eylemin bugün karşılaştığı en büyük sorun, eski yarı-feodal bağımsız köylü ve zanaatkar dünyasının çoktan ortadan kaybolduğu ve Endüstri Devrimi'nin tekstil- metal-buhar makinesi dünyasının artan mülkiyetsiz proleter yığını

nüfusunun da büyük ölçüde yok olduğu yeni ve çok dinamik bir kapitalist çağda, nelerin o zamanlardan bugüne taşınabileceğidir. İş dünyasının neredeyse bütün alanlarında işgücünü yerinden eden teknolojiler büyük ölçüde proletaryanın yerini aldı ve yaşam araçlarında on dokuzuncu yüzyılın hayal gücü en yüksek ütopyacılarının dahi tahmin edemedikleri bir bolluk düzeyine ulaşıldı.

Tıpkı irrasyonel bir toplumda ilerlemelerin en değerli insani başarıları daima kötülüklerle lekelemesi gibi, Endüstri Devrimi de başa çıkılması için yeni araçlar gerektiren yeni sorunlar ve potansiyel krizler yarattı. Bu araçlar, kendi çağlarının teknolojik yeniliklerini tahrip etmeye çalışarak geçmiş dönmenin ötesinde pek bir öneride bulunamayan Ludditler gibi hareketlerin ıstırapları çekilmek istenmiyorsa, yalnızca protesto etmenin ötesine geçmek zorundadır. Devrimci gelenegın herhangi bir değerlendirmesi, toplumsal bir çevredeki Sol'un geleceğı sorusunu yalnızca yeni sorunlarla etrafını kuşatarak değıl yeni çözüm talepleriyle de acilen sormalıdır. Devrimci gelenekten -Marksizm ve anarşizm- bugün karşılaştığımız türden sorunların diliyle konuşacak hangi yolları ve biçimleri alabiliriz? Aslında yirminci yüzyılın kayda değer dinamizmi ve değışimlerin bu yeni dönemde daha kapsayıcı olma ihtimali göz önüne alındığında, bize düşen önümüzdeki gelişmeyi, muhtemelen karşılaştacağı krizlerin türünü ve toplumu rasyonel hale getirmede ve insan yaratıcılığına bir alan açmada umut oluşturabilecek kurumları, yöntemleri ve hareketleri açıklayabilecek analizleri zihnimizde tartmaktır. Her şeyden önce, günümüz geçiş döneminin yanı sıra en azından bizden bir sonraki kuşağın -daha sonraki kuşakların olmasa da- yaşayabileceğı sorunları öngörmeye çalışarak şimdiki anın ve yakın geçmişin ötesini düşünmek zorundayız.

Kapitalizm ve Küreselleşme

Yüz elli yıl sonra bile Marx'ın yazdıklarından günümüz için çok geçerli kalan şey kapitalist gelişmenin doğasına ilişkin getirdiğı kavrayıştır. Marx, alıcı-satıcı değışiminde zorunlu olan rekabetçi güçleri tamamen keşfetmişti. Bu ilişki burjuvaziye kapitalizm koşullarında girişimlerini ve faaliyetlerini sürekli genişletmeye *mecbur kılmaktadır*. Dünyanın kayda değer bir kısmı üzerinde yaygınlık kazanmasından sonra kapitalist ekonomiye rekabetçi pazarın "büyü ya da öl" buyruğı rehberlik etti, bu da sürekli endüstriyel genişlemeye ve rekabet endişelerinin daha büyük, te-

kel benzeri yapılar oluşturmaya yol açtı. Sermaye birikimi süreci, bir veya birkaç şirketin vesayeti altındaki bir dünya ekonomisine yol açıp birikim sürecini sonlandırarak kapitalizmi ortadan kaldırabilir mi? Veya sermaye genişlemesi (bu, "küreselleşme" dir) pazarlar arasındaki farkları neredeyse eşitlediğinde meta değişimi bir birikim kaynağı olarak imkansız hale getirebilir mi? Bunlar klasik Marksizm'in en parlak dönemlerinde ciddi tartışma konularıydı. Ve bugün için de bir muamma olarak durmaktadır.

Bugün kesin olarak söyleyebileceğimiz şey, var olan tekel benzeri komplekslerin toplumun ekonomik ve toplumsal değişimini cayır cayır ivmelendirdikleridir. Şirketler yalnızca rakiplerini ortadan kaldırarak veya onları yutarak sürekli artan bir hızla genişlemiyor, ürettikleri metalar ve bitirdikleri kaynaklar gezegenin her köşesini etkiliyor. Küreselleşme modern kapitalist dünyaya ve finansa özgü değildir - burjuvazi izole ve görünüşte kendine yeten kültürlerin içlerine giden yolu yüzyıllardır açmakta ve onları dolaylı veya dolaysız dönüştürmektedir. Bugünkü küreselleşmeyi olağandışı kılan şey vuku bulduğu ölçek ve bir zamanlar modern meta üretiminden ve ticaretinden ve ulus-devlet egemenliğinden yalıtılmış görünen kültürler üzerinde sahip olduğu geniş kapsamlı etkisidir. Kapitalizm öncesi insanların "tuhaf" özellikleri, şimdi "ilkel" parçalara veya deneyimlere sahip olmak için fahiş fiyatlar ödeyen Batılı turistlerde hoş bir heyecan yaratmak için pazarlanabilir mallara dönüştürüldüler.

Marx ve takipçileri bu genişleyen endüstrileşme sürecini ve pazar ilişkilerini tarihin kapitalist "aşamasının" ilerici bir niteliği olarak gördüler ve bunun en sonunda önceden var olan bölgesel, kültürel, ulusal ve etnik bağları ortadan kaldıracağını, yerlerine sınıf dayanışmasını koyacağını, böylece devrimci enternasyonalizmin gelişmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırabileceğini ümit ettiler. Metalaşma, Marx'ın meşhur bir şekilde vurguladığı gibi, katı olan her şeyi buharlaştırıyor. Bir zamanlar loncaların ekonomik dışlayıcılıklarını ve yeniliğin önüne çıkan diğer ekonomik bariyerleri ortadan kaldırmıştı; ve şimdi sanatı, zanaatları, aile bağlarını ve insan dayanışmasına ait bütün ilişkileri - aslında, insan ruhunu besleyen bütün onurlu gelenekleri- aşındırmaya devam etmektedir.

Marx küreselleşmenin aynılaştırıcı etkilerini toplumu bir arada tutan anlamlı ilişkileri ve duyguları çözdüğü sürece tahrir edici gördü; fakat o yalnızca bir eleştiride bulunmuyordu. Kapitalizm öncesi ve tikelleştirici tortuları yoldan temizlediği sürece bu etkileri aynı zamanda ilerici olarak da gördü. Bugün radikaller ezici bir çoğunlukla dünya çapındaki meta

istilasının yıkıcılığının altını çizmektedirler. Kapitalizm (basitçe yalnız küreselleşme ve şirketleşme değil) yalnızca var olan her şeyi buharlaştırmıyor fakat daha önceki gelenekleri de belirgin biçimde burjuva özelliklerle değiştiriyor. Marx'ın söylediklerinde üstü örtülü biçimde küreselleşmiş kapitalizmin rasyonel bir toplumun taslağını oluşturmak için geleceğe temiz bir sayfa açtığı inancı ifade edilmiştir. Fakat kapitalizm benzersiz burjuva değerlerinden oluşan mesajını yazarken muhtemelen canavarca olacak gelişmeler yaratmaktadır ki bunlar pekala bizzat toplumsal yaşamın altını oyabilir. Dayanışma ve toplumun geleneksel bağları yerine her yerde yaygın olan bir açgözlülüğü, bir servet iştahını, "işin sonucuna" odaklanmış bir ahlaki muhasebe sistemini, fakirlerin, yaşlıların ve fiziksel engellilerin umutsuzluğuna karşı duygusuz bir ilgisizliği geçirdi.

Bu açgözlülük ve duygusuzluk kapitalizmin geçmişinde de vardı. Fakat önceki zamanlarda burjuvazi görece marjinal kalıyordu ve toprak sahibi soyluluğun himayeci bakışı karşısında güçsüzdü; kapitalizm öncesi değerler kapitalistleri az ya da çok kontrol altında tutuyordu. Pazar ekonomisi sonradan kendini yücelten azgın bir kapitalist tinselliği ve ruhsuz bir sömürüyü artan bir şekilde yaygınlaştırdı. Balzac ve Dickens gibi büyük yazarların keskin gözlemleri ile ortaya çıkarılan çıplak burjuva açgözlülüğü ve duygusuzluğu, bunlara maruz kalmış insanlara yayılan bir tiksinti dalgası yarattı. Geçmiş çağlarda zenginlere ne hayranlık duyulur ne de onlar meziyetin somutlaşmış biçimi olarak görülürlerdi. Kapitalizm öncesi dünyanın büyük kısmında onurlu olan meziyet kendini yüceltmek değil kurban etmekte, biriktirmek değil vermekte, her ne kadar bu meziyetlerin onurlandırılmasında çok fazla ihmal olsa dahi.

Fakat günümüz kapitalizmi hayatın *her* alanına sızdı; açgözlülük, aşırı bir servet iştahı, muhasebeci bir zihniyet ve fakirler ile zayıflara küçümseyici bir bakış ahlaki bir hastalığa dönüştü. Bu koşullarda, burjuva özellikler "güzel insanın" ve yuppi neslinin ünlü sembolleri olmaktadır. Bu değerler şanslı olanlara gıpta hatta huşu ile bakan ve ayrıcalıktan yoksun olmaları ve "asla iyi olmayan" durumları nedeniyle kendilerini suçlayan nüfusun daha az şanslı tabakasına doğru sızmaktadır.

Bu yeni burjuvalaşmada mülksüzler "zengin ve güzel" (bu emsalsiz bir araya geliştir) olanlara karşı hiçbir sınıfsal düşmanlık gütmemekte hatta onlara saygı duymaktadır. Bugün alt ve orta sınıftan insanlar burjuvaziye nefretten ziyade kölece bir hayranlık duymaktadır, para yapma ve zengin olma yeteneğini artan biçimde, birkaç kuşak öncesinde olduğu gibi yağmacı bir mizacın ve ahlaki huzursuzluktan yoksun olmanın bir göstergesi

olarak değil yaratılıştan gelen yeteneklerin ve zekanın bir kanıtı olarak görmektedir. Gazete bayileri ve kitapçı rafları kazanç ve başarı örnekleri olarak gösterilen yeni zenginlerin yaşam tarzlarını, kariyerlerini, kişisel ilişkilerini alkışlayan devasa bir literatür ile doludur. Yokluktan ortaya çıkan bu postmodern "ünlüler" ilave bir değerdir: hayranlık duyan fakat borç batağı içindeki okuyucunun da yeni bir burjuva dünyada "bunu gerçekleştirebileceğini" söyler. Tanınmayan herhangi bir aday bir televizyon şovundaki oyunu veya çekilişi kazanarak "milyoner veya multi-milyoner haline gelebilir". Burjuvaziye gıpta eden ve hayranlık duyan sayısız milyonlar artık kendilerini bir sınıfın üyeleri olarak görmezler, onlar daha çok şansın ve çabanın bir sonucu olarak yaşam lotaryası talihlileri haline gelen bir "meritokrasidirler [yönetimdeki yetenekliler sınıfıdır]". Amerikalıların çoğu bir zamanlar nasıl herhangi birinin Birleşik Devletler başkanı olabileceğine inanıyorduyorsa şimdi de milyoner veya kim bilir dünyanın en zengin on kişisinden biri olabileceğine inanmaktadır.

Böylece kapitalizm artan biçimde binlerce yıl boyunca tarihin kendisine doğru ilerlediği olayların doğal hali olarak görülmektedir. Kapitalizm bu ihtişamı kazanırken bile modern dünyanın başlangıcından beri görülmemiş bir kamuoyu ilgisizliği, akılsızlık ve kendini beğenmişlik gözlemlemekteyiz. Hazır yemek ve hızlı seks gibi, fikirler ve deneyimler de özümsemek ve genellemeler için yapıtaşları olarak kullanılmanın çok uzağında insanın zihninde basitçe yarışmakta, daha yüzeysel ve bayağı özelliklere sahip daha yeni ve hızla hareket eden fikirlere ve deneyimlere yer açmak için çabucak ortadan kaybolmaktadır. Her birkaç yılda bir, görülüyor ki, yeni bir kuşak yalnızca on veya yirmi yıl önce tüketilen sözüm ona "yeni davalar" başlatmakta, böylece radikal bir toplumsal deneyim için vazgeçilmez olan paha biçilmez dersler ve bilgiler ideolojik unutulmaya terk edilmektedir. Her yeni kuşak tarihin yalnızca kendisi doğduğunda başladığına ilişkin benzer bir kibirli fikre sahiptir, böylece geçmişin, hatta yakın geçmişin bütün deneyimleri ihmal edilir. Bu nedenle anti-emperyalizm başlığı altında on yıllardır sürdürülen kavga küreselleşmeye karşı mücadele olarak yeniden uyduruldu ve isimlendirildi.

Tanımların ve özgüllüklerin kaybolmasının, her şeyin "buharlaştırılması", Sol bir geleneği yerleştirmek için hayati öneme sahip deneyim ve derslere ait yıkıcı hafıza kayıplarının yol açtığı sorunlar gelecekte devrimci bir hareket yaratma çabasının karşısında durmaktadır. Teoriler ve fikirler, boyutlarını, ağırlıklarını, geleneklerini ve bağlamlarını kaybetmekte, sonuç olarak çocuksu bir ciddiyetsizlikle kabul edilmekte veya terk edilmek-

tedir. Sınıfsal ve hiyerarşik bir toplumun yan ürünü olan şoven "kimlik" kavramı, sosyo-politik farklılığın aleyhine büyük ölçüde psikolojik farklılığa öncelik tanıyarak, "sınıf" kavramını ideolojik olarak aşındırmaktadır. "Kimlik": radikal bir toplumsal yaklaşım yoluyla anlaşılacak ve çözülmek zorunda olan temel bir toplumsal problemden ziyade bireylerin psikolojik ve kültürel olarak uğraşmak zorunda oldukları çok kişisel bir soruna dönüşür.

Aslında, burjuvazi böylesi bir sorunu etnik ayrımcılık yapılan çalışanların üst düzey yöneticiler olarak yükseltmekle, ordudaki kadın teğmenleri binbaşı veya generalliğe terfi ettirmekle kolayca çözebilir. Böylece yeni işletmeler ve medya, operasyonlarında ve medya temsillerinde siyahları ve kadınları yüksek mevkilere seçerek bu inanılmaz istekliliklerini sergilerler. Gösterişli anarşist özelliklerle beraber işyeri yönetiminde hiyerarşik-olmayan deneyim fikirlerine olgunluk kazandıran Tom Peters gibi "baby-boomer"⁵ kuşağı kapitalistler ırk ve cinsiyeti genellikle modası geçmiş şeyler olarak kabul ederler. Colin Powell, Afrika kökenli bir Amerikalının bile (ABD ordusunda hayati bir ihtiyaç olduğu üzere) genelkurmay başkanı olabileceğini göstermiştir ve Oprah Winfrey Amerikalılara ne okumaları, ne almaları gerektiğinin söylemesinin bunu söyleyen televizyon satıcısının ırkından ve cinsinden bağımsız olduğunu bize kanıtlamaktadır.

Orta sınıflar ve çalışan sınıflar şimdiki toplumu sınıf yapıları etrafında düşünmemektedir. Geçerli düşünce zenginlerin hak edip fakirlerin ise hak etmediğidir, her ne kadar sayısız insan bu iki kategori arasında bir yerde olsa dahi. Batı dünyasındaki kamuoyunun büyük bir kısmı baskıya ve sömürüye özgül toplumsal düzenin içsel özelliklerinden kaynaklanan bir şey olarak değil arızı bir kötüye kullanım olarak bakma eğilimindedir. Hakim toplum ne rasyonel olarak analiz edilmiş ne de ona meydan okunmuştur; ihtiyatlı biçimde psikanalizi yapıp nazikçe ikna edilmeye çalışılmaktadır, sanki bu toplumsal problemler kararsız bireysel davranışlardan kaynaklanıyormuş gibi. Her ne kadar tiz perdeden protestolar yer yer patlak verse de artan bir kibarlık toplumsal itilafı ve düşmanlığı sulandırmaktadır, hatta kendini solcu gören kişiler arasında bile durum böyledir.

⁵ İkinci dünya savaşı ile soğuk savaş arasındaki dönemde doğmuş kimse (ç.n.)

Protesto Politikasının Ötesinde

Tek tük ortaya çıkarken patlayıcı bir niteliğe sahip olan bu türden bir muhalefette eksik olan şey, yalnızca ciddi ve her şeyden önce *rasyonel* olan araştırmaların ortaya koyabileceği *nedensel sürekliliklerin* kavranmasıdır. 1999 Kasım sonu ile Aralık başında Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı "Seattle ayaklanması" olarak adlandırılan olayda konu "serbest ticaretin" yerine "adaletli ticaretin" geçirilmesi değildi. Modern toplumda dünya zenginliğinin nasıl yaratıldığı ve dağıtıldığıydı. Bazı militan göstericiler kapitalizmin "haksızlıklarını" -gerçekte kapitalizm hastalık veya ölüme yol açan bir basil bakterisi ne kadar "vidansız" ise o kadar "adaletsizdir"- dile getirme girişiminde bulundularsa da göstericilerin çok azı pazar ekonomisinin mantığını anlamış gözüktüler. DTÖ karşıtı gösterilerde bu örgütün neden suçlu olduğunun ve delegelerinin işlerini yapmalarının "engellenmesinin" neden gerektiğinin temel nedenlerini açıklayan çok az kaynak dağıtıldığı bildirildi.

Aslında, birkaç ay sonraki Washington DC'deki gösteriler gibi Seattle'daki gösteriler de iyi niyetli olmalarına karşın artan biçimde kullanılan toplantıları engelleme yönteminin, tek başına, küreselleşmenin "aşırılıklıklarını" ılımlılaştırmaktan daha fazlasını yapabileceği yanılsamasını yarattı. Washington gösterisi, gerçekte, yalnızca yasa dışılığın bir sembolü olan tebeşirle çizilmiş çizgilerin dışında göstericilere yürüme ve ardından tutuklular olarak kendilerine otobüslere kadar refakat edilme izninin polis tarafından verilmesi türünden müzakereler ile geçti. Polis sözcüleri genç göstericilerin "terbiyeli" ve "toplumsal olarak sorumlu" iyi niyetli "çocuklar" oldukları konusunda mutabık kalmaktan memnundular. DTÖ delegeleri, göstericilerin kendi dikkatlerini, düzeltme gerektiren can sıkıcı ekonomik ve çevre problemlerine çektiklerini hoşgörülü biçimde kabul ettiler. Kuşkusuz, otoriteler "toplumsal olarak sorumlu" bu "çocukların" en sonunda büyümelerini ve iyi yurttaş olmalarını beklemektedir.

Gösteriler gözleri açan protesto eylemleri olmaktan ziyade katarsis [boşalma] eylemleri olarak görüldüler; göstericiler birbirlerini sevgiyle kucakladı ve kendilerini istemeden kültürel tuhafıklara dönüştüren özel gösteri giysileri giydiler. Halkın geneliyle ilişki kurmak yerine kendilerini onlardan *ayrdılar*. *Herhangi* türden bir protestonun bugünlerde çok nadir olması nedeniyle anlamlı protestolardan çok gösteriler dikkat çekti. Sınırlı sayıda katılımcı DTÖ'nün temsil ettiği şeyin derin anlamını biliyor

görüldü. "Kapitalizmi" protesto etmek bile, kapitalist toplumsal ilişkiler, bunların dinamiği, bunları ortadan kaldırmak için gerekli ön şartlar ve nihayetinde bunların yerini alacak alternatifler hakkında bize hiçbir şey anlatmayan soyut bir isme karşı basitçe muhalif bir ses çıkartmaktı. Göstericilerin çok azı bu soruların cevaplarını biliyor görünüyordu, bu nedenle sanki kapitalist üretimin tarihsel sonuçlarından kaçınılabilmış gibi şirketleri ve çokuluslu yapıları kınadılar. Şirketler daha küçük olduğunda küreselleşmenin tehlikelerinden kaçınılabılır mı? Daha temel olarak, daha küçük olan girişimlerin modern çokuluslu yapılardan farklı olmayan endüstriyel, ticari ve finansal devlere dönüşmeleri engellenebilir mi?

Benim amacım, Seattle ve Washington'daki göstericilerin ilgilendikleri problemleri hakıyla kavrama derecesini sorgulamaktan ziyade eleştiriye derinleştirmektir. Aslında, bir gösterinin anlamı yalnızca gösteri yapmak mıdır? Yalnızca protesto etmek değil, başlangıç biçiminde de olsa, *resmi iktidara halkın gücü ile göğüs germektir*. Gösteriler sokaktaki çok sayıda ciddi insanın iktidar tarafından yapılacak belli faaliyetlere karşı olduğunu otoritelerin bilmesini sağlayan seferberliklerdir. Çocuğu muzipliklere dönüştürüldüklerinde kendi kendini sönmleyen eğlence biçimleri haline gelirler. Bu şekilde otoriteler karşısında hiçbir meydan okuma gerçekleş-tirmezler, aslında kendine özgü davranış katı muhalefet gücünün yerine geçtiğinde yalnızca halka ciddiye alınmaması gereken, amaçları önemsiz aykırı görüşlerin savunucuları olduklarını gösterirler. İtibarı sağlayan bir ağırlık -ve, evet ciddi bir amaçlılık ortaya konan bir disiplin - olmaksızın, gösteriler ve benzeri tezahürler nafile olmalarından da kötü sonuçlara yol açarlar, önemsizleştirerek amaçlarına zarar verirler.

Programatik içerikten, bir alternatif önerisinden, insanlara yön ve süreklilik sağlayan bir hareketten yoksun olan bir protesto politikası tekbaşına yalnızca bir başlangıcı ve sonu olmanın ötesinde pek bir şeyi olmayan *olaylardan* ibarettir. Toplumsal düzen bir olayla hatta olaylar dizisiyle yaşamını sürdürebilir, hatta bu olayları takdire şayan dahi bulabilir. Daha da kötüsü, böylesi bir politika muhalif olduğu toplumsal düzen tarafından oluşturulan bir takvime göre yaşar veya ölür. Şirketler DTÖ'nü öneriyorlar, çünkü onların Örgüt'e dünya çapında bir katılıma ihtiyaçları vardı ve kendi yollarında ilerlerken onu demokrasiden, insanlıktan yoksun olmakla itham eden ciddi bir muhalefet yarattılar. Muhalefet olacağını tahmin etmişlerdi ve yalnızca polislerin amatör olmaları Seattle'da muhalefetin kontrollerinin biraz dışına çıkmasına yol açtı. Bu durum, göstericilerin çoğunun varlıklarına karşı çıktıklarını iddia ettikleri büyük siyasi partilerin

aday belirleme kongrelerine karşı planlanan böylesi bir muhalefeti anlamı-
sızlaştırdı. Aslında göstericiler, ne kadar iyi niyetli olsalar da, herhangi bir
rasyonel toplumda haklı bir yerleri varmış gibi, bu gruplara uluslararası
ticarete politikalarında değişiklik yapma çağrısında bulunarak onların
varlıklarını meşrulaştırıyorlar.

Bir protesto politikası hiçbir surette politika olamaz. Hakim toplumsal
sistem tarafından oluşturulan parametreler içinde ortaya çıkarlar ve böy-
lesi bir toplumsal sisteme meydan okumaktansa tedavisi mümkün olan
hastalıklara, genellikle de yalnızca onların belirtilerine yanıt verirler. Cam
çerçeve indirerek bu olaylara katılan maskeli anarşistler cam şangırtısını
sınırlı sokak protestolarını şiddet görüntüleriyle daha çekici hale getirmek
için kullandılar.

Geleceğin Solu

Bugünkü Sol'un durumu hakkındaki bu eleştirel gözlemleri insanları,
aktiviteleri ve etkinlikleri kusurlu bulmak için yapmıyorum veya bun-
lar genelleştirilmiş veya sekte bir küçümsemeden kaynaklanmıyor. Tam
tersine, eleştirilerim adaletsizliklere duyarlı ve özellikle onları düzeltmek
için çabalayan insanlara karşı olan derin sempatimden kaynaklanıyor.
Tüketici-merkezli bir toplum tarafından üretilen kayıtsızlığı basitçe de-
vam ettirmektense halkın rıza gösterdiği sessizliği sona erdirecek bir şeyler
yapmak daha iyidir.

Marksizme ve anarşizme karşı eleştirilerimi - klasik Sol'un asli oyun-
cuları - yeni bir eylemciler kuşağını devrimci tarihin bir şekilde geri kal-
mamak zorunda oldukları ihtişamı ile şaşkına çevirmek için de sunmadım.
Yine tam tersine, klasik Sol'a yalnız bize öğretebileceği şeylerin neler ol-
duğunu göstermek için değil, fakat farklı bir çağın, iyi veya kötü asla
geri gelmeyecek bir çağın, ürünü olarak onun sınırlarına dikkat çekmek
için başvurdum. Klasik Sol'un bize öğretmek zorunda olduğu şey, eğer te-
mel toplumsal değişime adanmış insanlar için üretken ve cidden anlaşılır
olacaklarsa, fikirlerin sistematik -*tutarlı* - olma zorunluluğudur; aslında
geleceğin Sol'u, görünürde umutsuz olan günümüz toplumunun sorunla-
rının birbiriyle *ilişkili* ve bir bütün olarak ortadan kaldırılması gereken
genel bir toplumsal hastalıktan kaynaklandığını göstermek zorundadır.
Dahası, var olan toplumsal düzeni değiştirmek için girişilen hiçbir girişim
problemlerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamadan ve çözümlerinin

rasyonellik ve öz-bilinçlilik gibi insanlığın potansiyellerinden nasıl çıkarılacağı görülmeden köklü olamayacaktır.

Tutarlılıkla yalnızca temel şeyleri keşfeden bir metodolojiyi veya bir düşünme sistemini kastetmiyorum, daha ziyade değişik toplumsal hastalıkları ortak nedenlere bağlama ve onları bir bütün olarak çözmeye çabası sürecinin *etik* bir girişim olduğunu söylüyorum. İnsanlığın özgürlük, rasyonellik ve öz-bilinçlilik için bir potansiyele sahip olduğunu -ve, önemli bir şey olarak, bu potansiyelin gerçekleştirilmediğini ve harekete geçirilmediğini- ilan etmek her toplumun kendi varlığını, bu normları gerçekleştirme ölçüsüne bağlı olarak, haklı çıkarabileceğinin acımasızca talep edilmesine yol açar. Bir toplumun başarısını özgürlük, rasyonellik ve öz-bilinçliliğe erişmekle değerlendiren herhangi bir girişim bir yargılama içerir. Kendi maddi ve kültürel sınırları içinde bir toplumun nasıl "olması gerektiği" şeklindeki yakıcı soruyu gündeme getirir. Bu çaba bütün düşünen insanlar için toplumsal gelişimin ortaya çıkardığı gerçek kılınabilir ideali oluşturur ve bu şimdiye kadar özgürlüğün gerçekleşmesini amaçlayan hareketlerin canlı kalmasını sağlamıştır.

Sürekli ve varlığı etkin kılacak böyle bir idealin yokluğunda insanın özgürlüğü için çabalayan hiçbir uzun süreli hareket mümkün olmayacaktır -yalnızca özgür olmayan bir toplumun temel irrasyonelliğini lekeleri kozmetik olarak ortadan kaldırma arayışıyla maskeleyebilecek tek tük protestolar olacaktır. Bunun tersine, verili toplumsal irrasyonelliğin çok derinlerde olduğunu, onun ciddi hastalıklarının birbirinden yalıtılmış olmadığını, parça parça değil krizlerin ve acının genellikle gizlenmiş olan kaynaklarında kapsamlı değişiklikler yaparak çözülebileceğinin sürekli farkında olmak -bu farkındalık bir hareketi tek başına neyin beraber tutabileceğini gösterir - ona bir süreklilik verir, mesajını ve örgütünü bir kuşak geçtikten sonra da korur ve yeni konular ve gelişmelerle ilgilenme yeteneğini geliştirir.

Bazı pratiklere yol açması gereken fikirler çoğunlukla akademiye havale edilir, müfredatı "zenginleştirmek ve tabi ki genişleyen bir profesörler kadrosuna iş yaratmak için. Bu Marksizm'in karşılaştığı mutsuz kaderdir, bir zamanlar savaşçı ve üretici bir fikirler bütünüydü ama şimdi üzerinde çalışılmaya değer görülen akademik bir saygınlığa kavuştu..

Aynı zamanda "eylemci" sözünün rutin kullanımı, istenmeden gerici olabilecek problemler ortaya çıkarır. Toplumsal hastalıkların doğasına ilişkin bir teori ve kavrama yeteneğiyle onları çözmek için hangi önlemlerin alınması gerektiğine ilişkin bir anlayış olmadan eylem olabilir mi? Yıllar

içinde gelişen ve suyun altında kalan görünmez tehlikeleri gösterebilecek deneyimler ve fikirler veya önceki kuşakların testinden geçen birçok stratejinin zengin bir hazinesi olmadan bir eylemci anlamlı ve etkin biçimde harekete geçebilir mi?

Gelecek yüzyılda kapitalist toplumun izleyeceği muhtemel doğrultular ve insanlık için yaratacağı en temel sorunlar neler olacaktır? Devrimci bir hareket yaratma umuduna sahip olmak zorundaysak, toplumun içinde kendisine başvurmak zorunda olduğumuz özel bir sektör, sınıf veya grup var mıdır? Toplumsal değişimde liderlik yapacak ne türden hareket ve kurumlar yaratmak zorundayız? Her şeyden önce, iyi örgütlenmiş bir harekete ihtiyacımız var mı? Yoksa değişim umutlarımız belirli konular etrafındaki gösterilerden veya kooperatifler, alternatif girişimler ve benzeri toplulukçu girişimlerden kendiliğinden mi ortaya çıkacaktır? Veya biz politik yapılar mı oluşturmak zorundayız, eğer öyleyse ne türden yapılar? Bu yeni politik yapılarla devrimci bir hareketin ilişkisi ne olur? Ve rasyonel bir toplumda iktidarın yeri nedir ve nasıl kurumsallaştırılacaktır? Son olarak, çabalarımıza hangi etik düşünceler rehberlik etmelidir?

Marksizm çok yönlü bir insanı varlık olarak işçinin uygun bir resmini verme konusunda başarısız oldu ve aslında onu bir absürtlük noktasına kadar fetişleştirdi. İşçileri ekonomik varlıklar olmanın ötesinde bir şey olarak görmedi. Kendi çıkarlarını anlayacak gizli güçlere ve var olan toplumdaki radikal olasılıklara ilişkin benzersiz duyarlılıklara sahip devrimci özneler olarak onları yarı mistik özelliklerle donattı. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leon Trotski, sendikalist propagandacılar ve hatta sıradan ilk dönem Sosyal Demokratları okuyunca, insanda devrimci işçilerin kendilerine kayda değer devrimci güçler atfedilerek huşu içinde yapılmış bir değerlendirmeye sahip oldukları algısı oluşmaktadır. Bu işçilerin ayrıca faşist veya gerici olabilecekleri akıl almaz bir şeydi.

Bu mistikleştirme tamamen ortadan kalkmadı, fakat öyle bile olsa sormak zorunda olduğumuz soru; toplumun hangi parçasının bugün radikal bir değişimde liderlik rolü oynayabileceğidir? Batı kapitalizminin düzenleyici rolü ve toplumsal çatışmaların daha müphem konular etrafındaki artan gelişimi bir zamanlar klasik Sol'u hipnotize eden şeyden çok farklı bir manzara oluşturdu. Endüstri Devrimi'nin teknolojik seviyesi emek yoğundu; emeğin kaba sömürüsü ve emeğin kuvvetten düşürücü bölünmesinin, becerileri yıkıma uğratan sonucuyla birlikte iş sürecinin basitleştirilmesi, Marx ve diğer teorisyenler için proletaryayı kapitaliz-

min esas kurbanı ve onun ölümünün temel motoru olarak diğerlerinden ayırdı.

Birçok geleneksel fabrika özellikle Üçüncü Dünya’da hala bizimle beraber olsa da Avrupa ve Kuzey Amerika’da onlar yerlerini çok donanımlı ve farklılaşmış üretim sistemlerine bırakmaktadır. Eğer bu kelimeyi çok esnek bir anlamda kullanmıyorsak birçok yeni tabakaya herhangi bir endüstriyel anlamıyla ”işçi” denilmemektedir. Bu insanlar ”işçi sınıfının” çoğunluğunu oluşturmaya başlasalar bile (Marx’ın beklentilerinin aksine) nüfusun görünür biçimde küçülen bir azınlığına denk düşmektedirler. Bugün için bu işçiler en azından iyi ücretler (genellikle günlük veya haftalık yerine aylık) almaktalar, begenide tüketici odaklılar, işçi sınıfı bakışından ve toplumsal solcu görüşleri savunma eğilimden çok uzaktadırlar.

Kapitalizm, gerçekte, mesleki fırsatların genişlemesi ve artması, yaşam kalitesi ve daha hoş bir çevre üzerine odaklanan *popülist* politikalar-umut edilir ki radikal ve devrimci politikalar- için bir temel oluşturmaya başlamıştır. Olgunlaşmakta olan kapitalizm varlıklı olanlar, hali vakti yerinde olanlar, konforlular ve fakirler gibi tanımlayıcı tabakalara ekonomik anlamda uygun şekilde bölünebilir. Batı’daki ücretli endüstriyel işçiler, neredeyse lümpenleşmiş fakirlerle, ”fast-food” restoranlarında, perakende satışında ve benzeri hizmet sektörlerinde düşük ücretle çalışan niteliksiz işçilerle değil, aylıklı teknisyenler ve profesyonellerle ortak özelliklere sahiptirler. Ekonomik krizler olmadığında toplumsal huzursuzluk, suç, kamu hizmetleri ve eğitimdeki eksiklik, geleneksel değerlerin azalışı ve benzeri korkulara odaklanabilmektedir. Popülist bakış açısı daha ciddi biçimde çevresel çöküşten, açık alanların ortadan kaybolmasından ve bir zamanların insanî boyuttaki topluluklarının -asında, bütün boyutları ile toplumsal yaşamın- artan tıkanıklığından korkmaktadır.

Kapitalizm yarım yüzyıldan fazla bir süredir Marx’ın beklediği türden bir kronik ekonomik krizden kurtulmayı başarmakla kalmadı, potansiyel olarak patlayıcı bir karaktere sahip olan krizleri de kontrol altında tutabildi. Bir sistem olarak kapitalizm tarihin en kararsız ekonomilerinden biridir ve bu özelliği nedeniyle daima tahmin edilemezdir. Fakat aynı ölçüde belirsiz olan, kronik krizlerin yanı sıra periyodik krizlere de düzenli biçimde girmek zorunda olacağına ilişkin geleneksel radikal düşüncenin geçerliliğidir. Avrupa ve ABD nüfusunun geneli ekonomik operasyonlara kayda değer bir itimat sergiledi; ABD ailelerinin yüzde 40’ından fazlası borsada yatırım yapmış ve onun devasa iniş çıkışlarını geçmişteki finansal piyasaların yakalandığı gibi paniğe düşmeden kabul etmiştir. Endüstride

çalışan işçilere dayalı sıkıdan sıkıya sınıf merkezli olan politikalar inişe geçti ve Sol bugün olduğu haliyle "halka" şimdi yalnızca ekonomik sömürü ve yevmiye konularına odaklanarak değil kendi toplulukları, sivil özgürlükleri, genel çevreleri ve yiyecek, hava ve su tedariklerinin bütünlüğü ile ilgili konular etrafında daha kolay radikalleşebilecekleri beklentisi ile ulaşacak popülist bir politika yaratma mecburiyeti ile karşılaştı. Ekonomik konuların önemi göz ardı edilemez, fakat özellikle göreceli refah dönemlerinde geleceğin Sol'u kamuoyunda bir sınıfa değil bir "halk"a, huzursuzluğu en az ekonomik krizler ve maddi güvensizlik kadar özgürlüklerle, yaşam kalitesiyle ve gelecekteki refahla ilgili olan bir nüfusa seslendiği ölçüde başarılı olacaktır⁶.

Aynı şekilde ele aldığımızda, geleceğin Sol'unun yalnızca sınıf hatlarını aşan konular üzerinde insanları harekete geçirebilecek bir etkide bulunma umudu olabilir. Marx'ın zamanından Büyük Depresyon'a ve 1930'ların faşist on yılına kadar, üretim noktasındaki işçiler kapitalist sömürünün asli kurbanları olarak göründüler. Fransız Devrimi, daha önce gösterildiği gibi, köylülerin toprak üzerinde daha fazla kontrol kazanmalarını sağladı ve on sekizinci yüzyılın demokratik devrimleri aşağı orta sınıflara Fransız toplumunun bütün alanlarında önemli bir konum sağladı. Fakat bir sınıf tatmin edilmedi: hasın çalışma şartlarına maruz, örgütlenmesi engellenmiş ve düşen yaşam standartlarından ıstırap çeken, ortaya çıkmakta olan endüstriyel proletarya. Engels birinci Endüstri Devrimi'nin zirvesinde 1844'ün İngiliz proletaryasına dayalı bir işçi sınıfı yaşamını tasvir etti; Marx sermaye yoğunlaşmasının ve makinelerin işçileri yerlerinden etmesinin İngiltere ve kıta Avrupası'ndaki fabrikalarda dayanılmaz bir sefalet yaratabileceğini ileri sürdü. Bu anti-kapitalist vizyonda sayıları nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturacakları bir noktaya doğru artarken proletaryanın maddi yaşam koşullarının sürekli olarak düşeceği inancı esas alınmıştı.

Fakat on dokuzuncu yüzyılın sonuna dek bu beklentiler gerçekleşme- miş ve 1950'lere kadar da itibarını tamamen yitirmişti. Makinelerin geli-

⁶ Burada ekonomik konuların önemini azaltmaya çalışmıyorum. Tam tersine, yalnızca son zamanlarda, yirminci yüzyılın ortalarından beri, kapitalizmin meta ekonomisi bir meta toplumu haline geldi. Metalaştırma bugün kişinin ve toplumsal yaşamın en derin özel ilişkilerine sızdı. Bugün hakim olan iş yaşamında hemen her şeyin bir satış değeri vardır. Sevginin kendisi, kendi değişim değeri ve kullanım değeri, hatta kendi fiyatı ile bir "şey" haline geldi - her şeyden önce kendi davranışlarımızla başkasının sevgisini "kazanmıyor" muyuz? Bu türden metalaştırma hala sona ermemiştir; sevginin değeri emek, tedarik ve talep terimleriyle tamamen ölçülebilir değildir.

mesi, elektroniğin ortaya çıkışı, motorlu araç üretiminde görülmeye değer artış, kimya endüstrisinin yükselişi ve benzerlerinin yarattığı sonuç endüstri işçilerinin nüfusa oranının artması değil azalmasıdır. Dahası, özellikle proletaryanın yaşam koşullarının iyileşmesi doğrultusunda büyük bir kısmı yasal sendikalar ile yapılan mücadeleler sonucunda sermaye ve emek arasındaki çatışma önemli ölçüde sönümlenmekteydi. Marksizm bunun akabinde açıkça tarihsel açıdan sınırlı bir döneme ait olan birinci Endüstri Devrimi çağına ait sınıf ilişkilerine hapsedildi.

Marx'ın tahmin ettiği gibi proleterleşmeyen veya nüfusun bir azınlığı haline gelmeyen orta sınıf, daha üst bir statü umudundaki insanların psikolojisini ve bilincini korudu. Gerçekte mülksüz olabilen ve genellikle gerçek burjuvazi tarafından sindirilen küçük burjuvazi pazar ekonomisinde ayrıcalıklı bir yeri olduğu konusunda ikna olmuştu (ve büyük ölçüde öyle kaldı) ve kapitalist sistemin toplumsal başarı merdiveninde yukarıya doğru tırmanabileceği beklentilerini taşıdı. İlle de bir fark aranacaksa, işçi sınıfı, ebeveynlerinden daha iyi bir eğitimle donanan çocuklarının yaşamlarında daha yukarıya tırmanmalarını beklemeye yetecek düzeyde kazanımlar elde ettiler. Küçük mülk sahiplerinin mülklerine finansal pazardaki milyonlar ile yatırım yapıldı. İşçiler kendilerini şimdi "orta sınıf" olarak veya emeğin itibarını artıran bir nüans ile "çalışan aileler" olarak tanımlıyorlar. Bir zamanlar sınıf savaşının varlığını kapalı biçimde ima eden "işçiler", "ırgatlar" ve "emekçiler" gibi kavgacı ve dışlayıcı kavramlar şimdi artan bir nadirlikle kullanılmakta veya hiç kullanılmamaktadır.

Bir zamanlar fabrikanın muhasebe ofisi ile proletaryayı birbirinden ayıran keskin duvarlar ideolojik olarak bulanıklaşmaktadır ve işçi sınıfı bilincini yiyip bitirmektedir. Marx'ın tarih teorisi sınıf savaşımının bir anlatımı olarak birçok doğru şeye sahip olmasına rağmen bir sınıf, onunla gerçekliği gördüğü bilincinden daha otantik olamaz. Ne kadar sömürülse de toplumsal yaşamı burjuva gibi gördüğü sürece hiçbir işçi gerçekten bir *sınıfsal* varlık değildir. Burjuvazi proletarya içindeki etnik, dini, cinsiyetçi ve mesleki bölünmeleri bir bütün olarak sömürdüğünde bu gerçeği oldukça erken öğrenmişti. Bu nedenle mavi yakalı veya beyaz yakalı işçi, kendisini nasıl gördüğüne, patronuyla ilişkisine ve yaşamdaki beklentilerine bağlı olarak sınıfsal bir varlıktır. Mücadeleci bir sınıf bilincinden yoksun bir işçi, bütün pratik amaçlar açısından, bir polisin sıradan bir çalışan olmasından daha fazla sömürülen bir proleter değildir. İşçinin radikal entelektüeller tarafından mistikleştirilmesi kökenini "bilincin varlığı

izleyeceği” iddiasında bulur, bu ise işçinin kendisinin sömürüldüğünü ve kapitalizmin onun düşmanı olduğunun farkına vardığında gerçekleşir.

Geleceğin Sol’u açısından bunun anlamı nedir Kapitalizm beklenmedik biçimde büyük bir kronik krize yakalanmadığı sürece (böyle bir durumda işçiler pekala Fransa’daki bir Le Pen’in faşizmine veya ABD’deki bir Buchanan’ın gericiliğine dönebilir), Sol doğası *sınıflar ötesi olan*, işçi sınıfının yanı sıra orta sınıflara da hitap eden konulara odaklanmak zorundadır. ”Büyü ya da öl” buyruğunun en derin mantığı nedeniyle kapitalizm bu gezegen üzerindeki yaşamın bütünlüğünü ölümcül biçimde tehlikeye sokabilecek ekolojik bir krizi pekala üretiyor olabilir. Fabrikaların çıktıkları, ham madde endüstrileri, yıkıcı tarım pratikleri ve dünyanın ayrıcalıklı bölgelerindeki tüketim alışkanlıkları doğal evrimin milyonlarca yılda ortaya çıkardığı çok kompleks ekolojik bağları basitleştirmekte, çok verimli alanları beton manzaralarına indirgemekte, kullanılabilir suyu artıran biçimde değersiz bir kaynağa dönüştürmekte, gezegenin etrafını iklimi radikal biçimde değiştirecek bir karbon dioksit tabakasıyla çevirmekte ve ozon tabakasında tehlikeli delikler açmaktadır. Nehirler, göller ve okyanuslar zehirli ve yaşamı kısıtlayıcı atıklar için çöplükler haline gelmektedir. Günlük yaşamın hemen her somut bileşeni, yemek masasındaki yiyecekten işyerinde kullanılan materyallere kadar, bilinen veya potansiyel olarak tehlikeli zehirlerle kirlenmektedir. Nüfusları birkaç on yıl önceki birçok ulus-devletinkinden daha fazla olan şehirler kirlenmiş uçsuz bucaksız alanlara doğru büyüyor. Gezegenin toprak alanlarını çevreleyen tropikal ormanların ekvator kuşağı ve ılıman bölgelerin geniş alanları ormansızlaştırılmakta ve kompleks yaşam biçimleri yok edilmektedir.

Yine de kapitalizmin kendi anlamsız genişlemesinden vazgeçmesi kendisi açısından toplumsal bir intihar olacaktır. Tanımı gereği kapitalizm genişlemesini durduramayacak olan rekabetçi bir ekonomidir. İnsanlık için bir bütün olarak yaratacağı problemler – sınıf farklarını aşan problemler – engin bir eleştiriye kolaylıkla temel oluşturabilir, tabii günümüz çevrecileri kendi kaygılarını radikal bir toplumsal analiz seviyesine çıkarmak istiyorlarsa ve yalnızca seçilmiş türlerin korunması veya otomobil üreticilerinin rezaletleri konularında değil var olan irrasyonel ekonominin rasyonel bir ekonomiyle değiştirilmesi konuları etrafında örgütlenirlerse. Örneğin nükleer endüstrinin hala var olduğu gerçeği basitçe bir kötüye kullanım veya bir aptallık konusu olarak görülemez, daha büyük bir bütünün tamamlayıcı bir parçası olarak görülme zorundadır: büyümek veya rakipleri karşısında yarışma dışı kalmak zorunda olunan rekabetçi bir ekonomideki

bir endüstri için bir ihtiyaç olarak görülmelidir. Benzer biçimde, kimya endüstrisinin tarımda zehirlerin kullanımını desteklemekteki başarısı ve otomobil ve petrol endüstrilerinin artan üretimleri -hepsi köklü biçimde yerleşmiş bir sistemin iç işleyişi olarak görülmek zorundadır. Yalnızca işçiler değil halk da ortaya çıkan ekolojik problemlerin irrasyonel toplumumuzdan kaynaklandığı gerçeği konusunda eğitilmek zorundadır.

Cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık ve ulusal şövenizm gibi konular yalnızca kültürel ve toplumsal gerilemeler olarak değil hiyerarşinin ürettiği hatalıkların kanıtı olarak yeniden değerlendirilmek zorundadır. Artan bir kamuoyu farkındalığı baskının sadece sömürüyü değil egemen olmayı da kapsadığı ve yalnızca ekonomik nedenlere değil cinsel, etnik ve benzeri niteliklere göre insanları bölen kültürel ayrımcılıklara da dayandığı gerçeği ile beslenmelidir. Bu konuların açık suiistimaller biçiminde ön plana çıkarıldığı yerlerde bilinçli bir devrimci hareket bunların sonuçlarını var olan toplumun temelde irrasyonel ve tehlikeli olduğunu göstermek için genişletmelidir.

Böylesi bir devrimci hareket herhangi bir konunun kapsamını, ilk başta bunlar reformist olarak görülseler de, onları sürekli radikalleştirerek ve ona potansiyel olarak devrimci bir itki vererek *genişletmek* için tasarlanan ayırt edici bir taktikler bütününe ihtiyaç duyar. Liberallerle ve burjuvaziyle var olan düzeni devam ettirecek herhangi bir anlaşma yapmamalıdır. Eğer herhangi bir özel çevre probleminin çözümü oldukça pragmatik görünüyorsa, o zaman hareket onu bütün ekolojik problemlerin *sistemik* olduğunu gösterebilecek ve onu bu şekilde kamuoyuna deşifre edebilecek kısmen açık bir kapının genişletilmesi için bir adım olarak görmek zorundadır. Bu nedenle devrimci bir hareket yalnızca nükleer bir tesisin yapımını engellemeye çalışmaz, bütün nükleer tesislerin kapatılması ve bunların çevreyi iyileştirecek alternatif enerji kaynakları ile değiştirilmesi konusunda da ısrarcı olmak zorundadır. Sınırlı kazanımlara nihai bir amaç olarak bakmaz, daha ziyade bir isteği temel toplumsal dönüşüm ihtiyacına açık biçimde bağlamak zorundadır. Aynı stratejiyi tarımda kimyasalların kullanımına, günümüz yiyecek yetiştirme yöntemlerine, ulaşımda zarar veren araçların imalatına, tehlikeli ev aletlerinin imalatına -aslında, üretimi ve kullanımı çevreyi boza ve insani değerleri alçaltan her türlü şey- de uygular⁷.

⁷ Halkın herhangi bir anda ne düşündüğü rasyonel bir hareketin politikalarını belirlemede hiçbir rol oynamamalıdır. Halk eğer nükleer güç istiyorsa o zaman bu yanlıştır -daha

Programatik Konular ve Beklentiler

Başka bir yerde iktidar konusunun neden ihmal edilmemesi gerektiğini gerekçeleriyle yakından inceledim -İspanyol anarşistlerini kuşatmış olan bir sorun. Fakat bir halk hareketinin ona rehberlik eden bir aracı olmadan iktidarı ele almasını hayal edebilir miyiz?

Protesto gösterisinden *devrimci* gösterilere doğru bir ilerleme arayışı içinde olan bir devrimci Sol, örgütlenme sorunuyla kararlı biçimde yüzleşmek zorundadır. Burada ayaküstü planlama yapan gruplardan bahsetmiyorum, uzun süre dayanıklı, yapılandırılmış ve geniş bir programa sahip olan bir örgütün yaratılmasından ve devam ettirilmesinden bahsediyorum. Böylesi bir örgüt tanımlanabilir bir varlık oluşturur ve bu varlık onu işlevsel kılacak kalıcı ve formel kurumlar etrafında yapılandırılmak zorundadır; ideallerine değişmez ve bilgili olarak sıkı sıkıya bağlı, sorumluluk sahibi üyeleri olmak zorundadır; toplumsal değişim için her günkü pratiğe tercüme edilebilecek kapsamlı bir program geliştirmek zorundadır. Böylesi bir örgüt bir koalisyonun içine (ve geleneksel Sol'un adlandırdığı üzere, bir birleşik cepheye) katılabilse de, bu türden bir koalisyonun içinde kaybolmamak veya bırakın kimliğini, bağımsızlığını da yitirmemek zorundadır. İsmi her daim korumak ve kendi kuralları ile yönlendirilmek zorundadır. Örgütün programı toplumun karşılaştığı problemlerin, onların tarihsel kaynaklarının ve teorik özlerinin gerekçelendirilmiş bir ürünü ve toplumsal değişim için potansiyelleri ve gerçeklikleri takip eden açıkça görülür hedeflere sahip olmak zorundadır.

Geçmişteki devrimcilerin (on yedinci yüzyıldaki İngiliz devrimcilerinden yirminci yüzyıldaki İspanyol devrimcilerine kadar) karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri, gerici muhaliflerine karşı koyabilecek kararlı, iyi yapılandırılmış ve tam bilgi sahibi bir örgütün yaratılmasındaki başarısızlıktı. Bilgi sahibi bir liderlik olmadan yalnızca çok az ayaklanma kargaşalığının ötesine geçebildi. Tamamen kendiliğinden gerçekleşen devrim miti, geçmişteki ayaklanmaların (benim *Üçüncü Devrim* çalışmasında yapmaya çalıştığım gibi) dikkatli biçimde araştırılmasıyla, boşa çıkarılabilir. Öz bi-

fazla söylenecek bir şey yoktur - ve hareket demokratik süreçlerle uyumlu olacak bir tarzda halkın fikrini değiştirmek için ne yapabiliyorsa yapmalıdır. Benim görüşüme göre, hiçbir zaman kamu desteğinden yoksun olduğu veya insanları kendinden uzaklaştıracağı için nükleer gücün ortadan kaldırılması konusunu bırakmamalı, değiştirmemeli veya atlamamalıdır. Bu korkunç başaşağı olmuş ve çocuksulaştırılmış toplumda, tabiri caizse, doğru olan şey kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmek ve halkın naifliğini, cahillliğini ve aptallığını sürekli kemirmek zorundadır, yalnızca bir dürüstlük örneği vermek için olsa dahi.

linçli özgürlükçü örgütlerde bile her zaman bir liderlik vardı, etrafındaki kalabalıkların sokak gösterilerini doğrudan ayaklanmalara dönüştüren çekirdeği oluşturan, güçlü erkek ve kadınların "etkileyici militanlar" olarak adlandırıldığı zamanlarda bile. Ünlü "Ayaklanma" gravüründe, Daumier diğer isyancılar arasında kitleleri harekete geçiren çılgınlığı yükselten tek bir kişiye sezgisel olarak odaklanır. Görünüşte "kendiliğinden olan ayaklanmalarda" bile isyancı kalabalıkların içine dağılmış önde gelen militanlar kararsız kitleleri daha ileri eylemlere teşvik ettiler. Anarşist mitlerin tersine, Rusya'da 1917'de, Almanya'da 1918'de ve İspanya'da 1936'da ayaklanan sovyetlerin, konseylerin ve komitelerin hiçbirisi basitçe kendiliğinden oluşmadı. Her zaman belirli militanlar (bu liderlerin olduğunun münasip biçimde söylenmesidir) bunları oluşturmak ve deneyimsiz kitlelerin radikal eylemleri kabul etmelerini sağlamak için inisiyatifi ele aldılar.

Tamamen somut ve acil taleplerin karşılanmasıyla meşgul olan bu konseylerin ve komitelerin yalnızca birkaçı kendilerinin başlatmış oldukları isyanların açtığı toplumsal olasılıkların geniş bir bakışına sahipti veya geçici olarak yenilgiye uğrattıkları düşmanlarını açıkça biliyordu. Bunun tersine, burjuvazi ve onların devlet adamları, girişimciler, politik liderler ve askeri kumandanlar olarak kayda değer bir deneyim sahibi olduklarından kendilerini nasıl örgütleyeceklerini çok iyi biliyorlardı. Fakat işçiler, çoğu durumda, bir bakış açısı geliştirmekte çok hayati olan bilgi ve deneyimden yoksundular. Kendilerinden üstün askeri güçlerce doğrudan yenilgiye uğramamış ayaklanmaların, iktidarı bir kez düşman sınıftan aldıktan sonra genellikle hareketsiz biçimde donmaları ve bu iktidarı sürekli kılmak için nadiren gerekli örgütsel adımları atmaları trajik bir ironi olarak kalmaktadır. Yapılacak görevlerin geniş bir toplumsal vizyonuna sahip ve işçilere başlatmış oldukları devrimi tamamlamaları için pratik programlar önerebilen, teorik olarak eğitilmiş ve militan bir örgütlenme olmadığında devrimler bir sonraki adımın atılamaması nedeniyle hızla parçalandılar. Başlangıçta ve ardından gelen kısa dönemde onları hevesle destekleyenler bu nedenle bocaladılar, eksiksiz bir programın yokluğu nedeniyle morallerini ve şevklerini (*élan*) kaybettiler, ardından da fiziksel olarak ezildiler. Bu yıkıcı süreç hiçbir yerde 1918-1919 Alman Devrimi'nde gerçekleşenden daha bariz değildir. Aynı süreç, 1936-1937 İspanyol Devrimi'nde Anarkosindikalist birlik, CNT, Temmuz 1936'da Katalan işçilerden aldığı iktidarı burjuvaziye teslim ettiğinde de büyük ölçüde geçerlidir.

Geleceğin Sol'u bu trajik deneyimleri dikkatle incelemek ve örgüt ile iktidar sorunlarını nasıl çözeceğini belirlemek zorundadır. Böylesi bir ör-

güt devrimci şevkini (*élan*) kaybetmeden parlamenter devlette konforlu bir yer peşinde koşacak konvansiyonel bir parti olamaz. Merkezileşmeyi, parti içi hiyerarşiyi fetişleştiren, yukarıdan aşağıya bir örgüt olarak kurulan Bolşevik Partisi, bize bir partinin yalnızca bir devletin kopyası olabileceği, bürokratik ve otoriter bir yapıya dönüşebileceği yolu göstermektedir.

Kendilerini devrimci durumda bulduklarında Marksistler, devleti ortadan kaldıracak herhangi bir politika tasarlayamadı; anarşistler ve trajik biçimde onların düşünsel olarak derinden etkiledikleri sendikalistler de devletten kaçınmaya o kadar odaklanmışlardı ki kendi kendini yöneten hayati devrimci kurumları da yok ettiler. Burası İspanyol anarşizminin ve Chris Ealham'ın çok yerinde deyişiyle onun daha karışık anarko-sendikalist "keşmekeş"inin tartışılacağı bir yer değil⁸ ama CNT-FAI liderliği özgürlükçü komünist bir devrimin nasıl kazanılacağı hakkında en küçük bir fikre bile sahip görünmedi; iktidar onların titreyen ellerine geçtiğinde gerçekten onunla ne yapacağını bilemedi.

Her devrim, aslında her temel toplumsal değişim girişimi bile, daima iktidarda olan elitlerin bir direnciyle karşılaşacaktır. Bir devrimi savunmak için sarf edilen her çaba büyük bir güç gerektirir -kurumsal ve idari olduğu kadar fiziksel de olan bir güç- bunun anlamı bir yönetim organının yaratılmasıdır. Anarşistler devleti ortadan kaldırma çağrısında bulunabilirler, fakat aynı türden bir zorlama burjuva devletin azgın bir terörle birlikte tüm gücüyle geri dönmesini engellemek için de gerekecektir. Özgürlükçü bir örgüt için devrimci kitlelerin desteğiyle iktidar alınabileceken, yersiz bir "devlet" yaratma korkusu içinde bundan sakınmak en iyisinden bir kafa karışıklığı en kötüsünden ise tam bir özgüven çöküntüsüdür. Belki de CNT-FAI gerçekten kendini varlığını ortadan kaldırmaya adanmış aynı devlet aygıtının huşusu içinde yaşadı. Böylesi bir hareketin kitlelere gerçekleştiremeyeceği sözler veren görünüşte "radikal" olan kamuflajı altında bahaneler üreterek durmasındansa yoldan çekilmesi daha iyidir.

Özgürlükçü Sol'un tarihi, bununla beraber, sol bir özgürlükçü toplumun yaratılması çabalarıyla uyumlu bir örgüt biçimini ısrarla önermektedir. Bir konfederasyonda görünürde daha yüksekte olan birimler örgütün

⁸ Chris Ealham, "From the Summits to the Abyss: The Contradictions of Individualism and Collectivism in Spanish Anarchism"; The Republic Besieged: Civil War in Spain içinde, editörler. Paul Preston and Ann L. Mackenzie (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996), s.140. Bu makale anarşizmdeki çelişkiler hakkında literatürde okuduğum en önemli katkılardan biridir.

tabanında alınan politik kararların yerine getirilmesinde rol oynamaktadır. En sonunda, neredeyse bütün politik kararlar, özellikle de önemli olanları örgütün şubeleri veya bölümleri tarafından tabanda alınmak zorundadır. Tabanda alınan bu kararlar yukarıya gider ve değiştirilmiş olarak tekrar tabana gelir, ta ki tabandaki çoğunluk oyuyla politikalar haline gelinceye kadar, bu politikaların yürürlüğe konmaları genellikle özel veya daimi komiteler tarafından üstlenilir.

Buna karşın hiçbir örgütsel model gerçek hayatın zorunluluklarıyla doğrudan tezat oluşturacak bir noktaya kadar fetişleştirilmemelidir. Olaylar bir ölçüde merkezileşme gerektirdiğinde bir politikanın veya taktiğin yürürlüğe konması için konfederal düzeydeki bir koordinasyona -gerekliyse ve gerekli olduğu sürece- daraltılmak zorunda kalınabilir. Bir konfederasyon geçici bir temelde sürekli bir merkezi örgüte yol açmadan gerekli merkezileşmeye izin verir. Bu da yalnızca üyelerin merkezileşmenin suiistimallerine karşı bir savunma gerçekleştirilmede bilinçli ve teorik olarak hakkıyla bilgi sahibi olması halinde ve yalnızca örgüt gücünü suiistimal eder görünen liderleri geri çağırarak bir yapılanma varsa mümkündür. Aksi halde herhangi bir özgürlükçü pratiğin gerçekleştirileceğine dair bir netliğe sahip olmayız. On yıllarca özgürlükçü pratiklere ve ilkelere bağlı kalmış insanların, olaylar onların akıllarından ziyade duygularına hitap ettiğinde ideallerini rüzgara savurdıklarını ve hatta kaba milliyetçiliklere kaydıklarını gördüm. Özgürlükçü bir örgüt, örgüt üyeleri tarafından geri çağırılma hakkı ve konfederal bir yapının pratiklerinin tam bir hesabını talep etme hakkı gibi tedbirleri oluşturmak zorundadır, fakat bu durum bilgi ve bilincin hiçbir eşdeğeri olmadığı gerçeğini değiştirmez. Kesinlikle hiçbir dogmatik formül gerçek yaşamın zorunluluklarına, özellikle silahlı çatışma dönemlerinde, karşı koymak için uygun bir metot sağlayamaz.

Özgürlükçü komünist bir toplum kaynakların nasıl sağlanacağı, üretileceği, tahsis edileceği ve dağıtılacağı hakkındaki kararları vermek zorunda kalacaktır. Böylesi bir toplum iç savaşa ve askeri düzene girecek olan kapitalizmin ve eski ve yeni ayrıcalık sistemlerinin restorasyonunu engelleme zorunluluğu içinde olacaktır. Topluluklar arasında devasa ölçekte bir idari koordinasyon ve düzenleme derecesine ulaşmaya çalışmak zorundadır ve toplumsal yaşamın hiç bir şekilde tamamen çöküşe uğramaması için karar vermede iradeli olmak zorundadır.

Bu kısıtlamalar mümkün olan en yüksek özgürlük derecesini sağlamak için gereklidir, fakat bu kısıtlamalar sadece "iyi niyet", "karşılıklı yardım-

laşma", "dayanışma" veya hatta "gelenek" ve insan deneyiminden ziyade ibadete dayalı olan herhangi bir fikirle dayatılmayacaktır. Maddi yokluk, başarılı bir devrimin zafer kazanan özgürlükçüler arasında yaratmış olabileceği her türlü "iyi niyeti" ve "dayanışmayı" kolayca erozyona uğratar, bu nedenle komünalist bir toplumun ön koşulu olarak kıtlık-sonrası gereklidir. 1936-37 İspanyol Devrimi'nde hepsi anarko-sendikalistlerin siyah ve kırmızı bayrağını dalgalandıran yeni toplumun kolektifleri, hammadde, teknisyenler ve hatta pazarlar ve karlar için birbirleriyle utanmazca bir rekabete giriştiler. Sonunda CNT tarafından "toplumsallaştırılmak" zorunda kaldılar - bunun anlamı sendikanın malların dağıtımını ve pahalı makinelerin paylaşımını eşitlemek için ve "zengin" kolektiflerin zenginliklerini fakir olanlarla paylaşmalarını kontrol etmek için otorite kullanmak zorunda kalmasıydı. (Sonraları bu otorite Madrid ulus-devleti tarafından kendi amaçları için devralındı). Bütün köylüler de küçük mülk sahipleri olarak çalışma fırsatı elde edebildiklerinde kolektiflere katılmaya can atıyorlardı. Diğerleri herhangi bir korku duymadan kendilerini özgür hissettiklerinde kolektifleri terk ettiler. Diğer bir deyişle, yaşanabilecek bir komünalist toplumu kurabilmek kişisel ve ahlaki bağlılıklardan daha fazlasını -en azından "insan doğasına" ve "karşılıklı yardım içgüdüsüne" dayalı bu aşırı ölçüde istikrarsız değişkenlerden fazlasını- gerektirmektedir.

Özgürlükçü komünizmin *gerçekleştirilme* sorunu özgürlükçü birikimin en teorileştirilmemiş yanlarından birisidir. Komünizmin "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" ilkesi, malların yeterliliğini bu nedenle de karmaşık teknolojik gelişmeyi önceden varsayar. Bu gelişme Marx'ın komünizmin ön koşulunun üretim araçlarındaki ilerlemeler olacağı vurgusuyla yakın bir uyum içindedir. Özgürlükçü komünizmin başarısı, o halde yüzyıllar boyu süren üretici güçlerin gelişimine ve yaşam araçlarına artan bir oranda erişime çok derinden bağlıdır.

Tarih, doğal kıtlığın veya sınırlı kaynakların insanları; halk yönetimini krallıklara, tutsakları kölelere, kadınları boyun eğmiş angaryacılara, özgür köylüleri serflere vb. çevirmeye zorladığının sayısız örneğiyle doludur. Bu türden gelişmelerde aşırılıklar eksik değildir ve şefkatli krallar merhametsiz despotlara dönüşmüyorsa bu mucize kabilindendir. Bu toplumları, devletleri ve onların baskıcı yöntemlerini yargılayabiliyor olmak gelişmenin *olduğunun* ve eşdeğer bir öneme haiz biçimde *bizim* şartlarımızın onlarınkinden son derece farklı olduğunun kanıtıdır. Açlığın bir zamanlar yaşamın normal bir hali olduğu yerde biz bugün açlıktan ölenleri beslemek için hiçbir çaba gösterilmediğinde şoka uğruyoruz. Şoka uğ-

ramamızın nedeni kılığa kayıtsız kalmaya müsaade etmeyecek düzeyde yeterli üretimi sağlayacak araçları halihazırda geliştirmiş olmamızdır. Kısaca, yaşam araçlarının dağıtımındaki adaletsizlik devam edebilecek olsa da şartlar tamamen değişmiştir. Aslında, bu dağıtımın adaletsiz olduğu hükmü bile yalnızca maddi kıtlığı ortadan kaldıracabilecek -ve potansiyel olarak *kıtlık-sonrası bir toplum* yaratabilecek- bir toplum tarafından verilebilir.

Bu nedenle bizim genişleyen özgürlük öngörülerimiz bugün kendi önkoşullarına sahiptir: en azından, teknolojik ilerleme önkoşuluna. Yalnızca Büyük Depresyon deneyimine sahip olmayan kuşaklar bizim daha cömert davranan ideolojilerimiz için önkoşulları yok sayabilir. Klasik Sol -özellikle Marx gibi düşünürler- tarih ve çağdaş toplumsal ilişkiler üzerine daha sistematik düşünmemizi sağladılar. Fakat bizim yönetimimizde kaynakların gerçekten özgürlükçü bir kullanımına, halk meclislerine, konfederasyonlarına ve kapsamlı sivil haklara dayalı demokratik, komünist ve komünalist bir toplum yaratmayı mı seçeceğiz? Yoksa giderek devletçi, merkeziyetçi ve otoriter olan bir yolu mu takip edeceğiz? Burada başka bir "tarih" veya diyalektik rol oynamaya başlar - Bakunin, Kropotkin ve Maletesta gibi özgürlükçü düşünürler ve bilinmeyen devrimciler tarafından zaman içinde detaylandırılmış özgürlüğün büyük gelenekleri. Bu nedenle birbiriyle bir çift oluşturarak açılan iki mirasla karşılaşırız: maddi olan ve ideolojik olan.

Dürüst olalım ve bu mirasların iyi bilinmediğini ve kolaylıkla anlaşılmadığını teslim edelim. Fakat bize çabalarımızın tanımını verebilecek bir toplumsal değişim için etik bir yaklaşımı ve bir başarı olasılığını onlardan gelenlerle dokuyabiliriz. İlk önce, "ne olması gerektiğinin", insanlığın özgürlük, rasyonalite ve öz- bilinçlilik potansiyellerinin gerçekleştirilmesi ve bizim toplumsal yaşamımızı yönlendirmesi gerektiği ilan edilebilir. "Ne olması gerektiğini" kesinlikle reel maddi olanaklar ve gerçekleştirilebilir ideolojik olanaklarla teyit edebiliriz. "Ne olması gerektiği" bilgisi eğer akıl bizim davranışlarımıza rehberlik edecekse, toplumsal değişimlere girişmek ve rasyonel bir toplumu kurmak için bizi yönlendiren güç haline gelecektir. Bizim mevcut maddi önkoşullarımız ile ve potansiyellerimizi, özellikle rasyonel bir toplum kurma potansiyelimizi gerçekleştirme konusunda bize rehberlik eden akıl ile, geleceğin Sol'unun amaçlarını başarmak için atmak zorunda olacağı somut adımların formülleştirilmesine başlayabiliriz. Maddi önkoşullar ispat edilebileceği gibi elimizin altındadır ve geçmişin görece rasyonel bir toplum ortaya çıkarma çabaları ile tahkim edilmiş olan

akıl, tahmin edilebilecek bir geleceğe uygun bir yeni Sol'u adım adım ortaya çıkarmaya yönelik önlemleri ve araçları formülleştirmek için gerekli araçları bizlere sağlamaktadır.

Sol İçin Etik Bir Pusula

Akıl ve teoriden çekinmeyen, geleceğin anlamlı olacak bir Sol'u, eğer bugünü geçmişle ve geleceği şimdiyle ilişkisi içinde anlama gücüne sahip olacaksa sağlam biçimde teoriye dayanmalıdır. Olayları, geçmişi ve şimdiyi yorumlamak için felsefi bir donanımına sahip olmaması onun teorik anlayışlarını parçalı hale getirecek ve bağlamından ve sürekliliğinden yoksun kılacaktır. Belirli olaylarla daha büyük bir bütünün nasıl ilişkili olduğunu da gösteremeyecek ve bunları daha geniş bir perspektifle bağlayamayacaktır. İşte bu takdire şayan amaç, kaydetmeliyim ki, Marx'ı ideallerini sistematik ve birleşmiş bir biçimde sunmaya sevk etti, yoksa bu kişisel yaratılışındaki bir "totaliterlikten" kaynaklanmıyordu. Onun içinde yaşadığı dünyada, sermaye birikiminin ve burjuvazinin endüstriyel kaynakları amansızca bir araya toplamasının nedeninin acımasızca rekabetçi olan bir ekonomide girişimcilerin açgözlülüklerinin değil yaşamsal gerekliliklerin sonucu olduğu gösterilmek zorundaydı.

Kişi yalnızca şeylerin var olan düzenine rasyonel alternatifler -nesnel ve mantıksal olarak insanlığın özgürlük ve yenilik potansiyellerine dayalı olan alternatifler- geliştirerek var olan topluma bir alternatif tasarlayabilir. Bu açıdan, insanların verili koşulların ötesinde kendilerini tasarlayabilme, kendi dünyalarını ve toplumsal ilişkilerini rasyonel biçimde yeniden yaratabilme ve etik yargılarla yenilik aşılabilme yetenekleri rasyonel bir toplumun gerçekleştirilmesi için gerekli temeller haline gelir.

Dahası, rasyonel olarak algılanan bir realiteden ayrı varoluşsal bir gerçeklik "yargısına" dayalı nesnel bir potansiyel (bu, yalnızca hayal kurmanın tersine kendisini rasyonel bir çıkarıma sunan *örtülü* gerçekliktir) olmadan yalnızca kişisel olan beğenilerin ötesinde bir etiğin üretilmesi için gerekli herhangi bir yöntemle sahip değiliz. Özgürlüğün doğasını anlamak için bize ne rehberlik edecektir? Özgürlük neden yalnızca gelenek ve alışkanlık olandan daha üstündür? Beğenilerden ve tahminlerden ayrı olarak, neden köleci değil özgür bir toplum arzulanmaktadır? İnsan evriminin başlangıcındaki potansiyellik alanındaki ilksel köklerinden gelen, bu evrim içinden geçerek rasyonel ve mantığa dayalı bir seviyeye ulaşan

bir süreçsel davranış algısı olmadan hiçbir *toplumsal* etik arzu edilmesi bir yana mümkün dahi olmaz. *Diyaletik olarak türetilmiş* "olması gereken" tarafından sağlanan kıstaslar olmaksızın devrimci bir hareketin ilkeleri kişisel seçimin anarşist boşluğuna, "benim için iyi olan şey iyiyi ve doğruyu oluşturur" işte o kadar! - fikrinin karmaşıklığına savrulur.

"Ne olduğu" -kapitalizm de dahil yaşamın varoluşsal gerçekleri- ile ilgilenmek zorunda olduğumuz kadar, Hegel'in söyleyebileceği üzere, kesinlikle rasyonel bir toplumu tanımladığı için bizim daima rehberimiz olarak kalmak zorunda olan diyaletik olarak türetilmiş "doğru" ile de ilgilenmek zorundayız. Rasyonel olan terk edildiğinde bizi özgür kılma eğilimindeki bir tarihin seyrinden, özgürlük için büyük insani çarpışmaların seviyesinden yalnızca hayvani olan bir seviyeye düşeriz. Bu özgürlük ve yeniliğe doğru rasyonel bir gelişim olarak algıladığımız Tarih'e inancımızın kopması ve belirleyici insani standartlarımızın düşmesidir. Eğer genellikle akıntıya kapılmış sürükleniyor gibi görünüyorsa benzersiz insani ve toplumsal potansiyellerimizi gerçekleştirme yönünde bizlere rehberlik edecek bir pusulaya ve haritaya sahip olmadığımız içindir.

Toplumsal olarak doğru olanın elde edilmesinde bize rehberlik edecek başka bir öneri ise bir pusula olarak diyaletik düşünmenin önemidir. Bu mantık hem bir metodu hem de akıl yürütmenin ve açılmanın gelişimsel sürecinin gerçek özünü oluşturur. Potansiyelin ortaya çıkarılması rasyonel gerçekleşme, yani özgürlük ve yeniliğe uygun düşen kapalı nitelikleri içkin olarak ortaya seren prosedürdür. Bir derin ekolojist bir zamanlar bana özgürlüğün neden özgür olmamaktan daha istenir olması gerektiğini sorarak meydan okumuştı. Ben yalnızca varlığını sürdürmeyi seçmektense, akıl ve yenilik ile çevrenin yeniden yaratılmasına doğru özgürlüğün, yaşamın yükselişinin değişik fazları yoluyla nesnel olarak gelişirken dünyayı doğal güçlerin oyun alanı olarak elde edilecek her şeyden daha yaşanılır, insani ve yaratıcı kılabileceğini söyleyerek buna cevap verdim. Aslında Hegel'in ünlü bir aksiyomunu söylersek, özgür olmayanın gerçek (veya aktüel) olmadığı yerde özgür bir topluma erişebiliriz.

Aslında diyaletik düşüncenin bir görevi keyfi, dışsal ve tesadüfi olandan içgörü kadar hatırı sayılır bir entelektüel cesaret isteyen bir girişim içindeki rasyonel olanı ayırmaktır. Bu nedenle, çürüyen şehir-devletlerini ve parazit monarşilerden oluşan parçalanmış bir dünyayı birleştirdiği ve Helenik düşüncüyü ona aktardığı sürece Büyük İskender'in fetihleri Tarih'in rasyonel hareketleri ile mükemmel biçimde uyusmaktadır. Fakat Moğol süvarilerin orta Asya steplerinden zincirlerinden boşanması olayla-

rın rasyonel gelişimine, sözgelimi, engin ormanlık alanları müthiş ürkütücülükte bir çöle çeviren Kuzey Afrika'daki yağış miktarındaki azalmadan daha fazla katkı sağlamadı. Dahası, bir Moğol istilasından bir "şeytani potansiyelin" kanıtı olarak bahsetmek potansiyel terimini yaratıcı ve zengin felsefi içeriğinden mahrum bırakmaktır. Burada herhangi bir fenomen için herhangi bir yerde -ve anlaşılır bir amaca başvurmadan- kullanılabilecek ideolojik olarak tarafsız *kapasite* terimini kullanmak daha iyi olacaktır.

Özgürlükçü Belediyecilik

Bazılarına çok uzak düşebilecek diyalektik düşünme, bana göre, yeni Sol için bir harita çıkarılması ve bir gündem oluşturulmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Rasyonel bir toplum için insani potansiyellerin etkinleştirilmesi -insani gelişimle elde edilebilecek "ne olması gerektiği"- tamamen demokratik belediyede, özgür yurttaşlardan oluşan yüz-yüze demokratik meclislere dayalı belediyede ortaya çıkar; onlar için *politikanın* anlamı demokratik kurumlar aracılığıyla topluluğun kamusal ilişkileri üzerinde doğrudan halk kontrolüdür. Böylesi bir kontrol sistemi görüşme, deneyim, tarihsel bilgi ve yargılamadan rasyonel olarak türetilen, usulüne uygun olarak oluşturulmuş bir yasal sistem çerçevesinde ortaya çıkar. Özgür belediyecilik gerçekte yalnızca politik taktiklerin kullanıldığı bir alan değil aklın bir ürünüdür. Burada amaçlar ve araçlar, kısa süre sonra parti diktatörlüğüne dönüşen "proletarya diktatörlüğünün" bir zamanlar bize verdiği baş ağrıtıcı "geçişler" olmadan mükemmelen eşleşmiştir.

Dahası, özgürlükçü belediyecilik tüm toplumsal oluşumlar gibi insan eliyle yaratılmıştır. Bilinçli olarak akıl ile yaratılmak zorundadır, herhangi bir etik kıstastan yoksun, bu nedenle kolaylıkla baskıcı kurumlara ve katotik topluluklara varabilecek keyfi "seçimler" tarafından değil. Belediyenin anayasası ve kanunları yurttaşların haklarının yanı sıra görevlerini de belirtmelidir -bu, özgürlük alanının yanı sıra zorunluluk alanının da açık hale getirilmesidir. Belediyenin yaşamını kanunlar belirler, keyfi biçimde "insanlar" değil. Bu türden kanunlar zorunlu biçimde baskıcı değildir: aslında binlerce yıldır baskı altında kalanlar keyfi yönetimi ve "yapisızlığın tiranlığını" engellemek için *nomos* olarak kanun talep ettiler. Özgür belediyecilikte kanun daima rasyonel tartışmaya dayalı ve açık olarak türetilmek ve dikkatlice değerlendirmeye tabi tutulmak zorundadır. Aynı

zamanda sürekli olarak insanları onları baskı altında tutanlara bağılı kılın kuralların ve tanımlamaların farkında olmak zorundayız

Rousseau'nun gördüğü gibi, belediye binaların yığılmış bir kümesi değil özgür yurttaşların bir kümesidir. Akılla birleşmiş düzen tutarlı *kurumlara* neden olacaktır. Düzen ve akıl olmadan halka karşı sorumlu olmayan ve hesap vermeyen kontrolleriyle keyfi yönetim sistemine -kısaca, tiranlığa- terk edileceğiz. Bir devleti oluşturan şey kurumların varlığı değil halka öyle ya da böyle baskı kurulmasını açıkça sağlama alma amacıyla onlara hakim olmak için tasarlanmış halktan ayrı profesyonel kurumların varlığıdır.

Devrimci bir politika kurumların kurum olarak varlığına meydan okumaz, verili bir kurumun özgürlükçü ve rasyonel veya baskıcı ve irrasyonel olup olmadığını değerlendirir. Muhafız hareketlerdeki artan bir eğilim olan kurumlara ve kanunlara yalnızca kurum ve kanun oldukları için karşı gelinmesi gerçekte gerici ve, her durumda, halkın dikkatini kurumların demokratik, popüler ve rasyonel varlıklar olarak yaratılması veya bunlara dönüştürülmesi amacıyla uzaklaştırılmasına hizmet eder. Bir kargaşa "politikası" veya "yaratıcı kaos" veya naif "sokakları ele geçirme" pratiği (genellikle sokak festivalinden öte bir şey değildir) rasyonel olanı "ilkel" ve "şenlikli" olanla değiştirerek katılımcılarını bir çocuk güruhu davranışına geriletir. Aydınlanma'nın uygar, eğitilmiş ve bilgilili olana bağılılığını terk eder. Devrimler bazen neşeli olabilir de esasen ciddi, hatta kanlıdır -ve sistematik değillerse ve zekice liderlik edilmiyorsa değişmez biçimde karşı-devrim ve terörle sonuçlanırlar. Komünardlar 1871'de "cennetlerde fırtına estiren" hezeyan içinde sarhoş olmuş olabilirler, fakat ayıldıklarında Paris'in etrafındaki duvarların karşı-devrimci Versaycılar tarafından yarılmış olduğunu gördüler. Bir haftalık çatışmadan sonra direnişleri çöktü ve Versaycılar binlercesini keyfi biçimde ve partiler halinde vurdular. Asli davranışında yeterli ciddiyetten uzak bir politika harika bir Anarşi olabilir fakat felaket getirici bir devrimciliktir.

Bu gözlemlerin sağladığı özgül politik sonuçlar nelerdir? Hangi politik gündemi desteklemektedirler?

Öncelikle, "ne olması gerektiği" geleceğin politik gündemini ve hareketini oluşturan her ilkenin önünde olmalıdır. Bir protesto politikası onun kadar önemli olabilir bile bir toplumsal yenilik politikasının yerine geçemez. Bugün Marksistler ve anarşistler benzer biçimde savunmacı tarzda davranmaya, yalnızca var olan toplumsal düzene ve yarattığı sorunlara

tepki vermeye eğilimliler. Kapitalizm bu nedenle kendi sezgisel muhaliflerinin davranışını iyi yönetebilmektedir

Dahası, protestoculara kurnazca kısmi imtiyazlar tanıyarak muhalefeti kısmayı öğrenmiştir. Bu nedenle nükleer-karşıtı bir hareket büyük desteklere ulaştığında bir ülke yeni reaktör yapımını sınırlandırmayı seçebilir - fakat nükleer-karşıtı hareketin tehdit edici noktada olmadığı ülkelerde reaktörleri çoğaltmaktadır. Benzer biçimde, biyomühendislikle üretilen yiyecekler halkın onların etkileri hakkında korkusu nedeniyle bazı yerlerde kısıtlanabilir fakat biyomühendislik diğer yerlerde ve disiplinlerde iymelenerek artmaktadır veya endüstri tamamen halkın kontrolüne boyun eğmektense kendi kendini sınırlandıran ölçülü önlemler alma konusunda anlaşmaya varabilir.

Belediye, gördüğümüz gibi, insanlığın toplumsal potansiyellerini özgür ve yenilikçi kılacak otantik zemindir. Kendi haline bırakıldığında, en özgürlükçü belediye dahi içe dönük, kapalı ve dar bakışlı olabilir. Konfederalizm, herhangi bir belediyenin özgürlükçü komünist bir ekonomiyi başlattığında büyük olasılıkla karşılaşacağı eksiklikleri giderecek operasyonel bir araç olarak hazırda beklemektedir. Yalnızca birkaç belediye, o da yapabilirse, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilecektir. Ekonomik otarşı(kendine yeterlilik -ç.n.) elde etme çabası -ve buna eşlik eden, çok sıklıkla ekonomik olarak az gelişmiş toplumlara neden olan kültürel dar bakışlılık - toplumsal olarak istenmez. Ne de fazla ürünlerin takası tek başına meta ilişkisini ortadan kaldırır; malların gerçekten özgürlükçü bir bakışla dağıtımı pazardaki değiş tokuşu çok andıran malların takasından çok daha farklıdır. Fazla metaların "değerini" belirleyecek olan standart ne olacaktır- onlardaki ölü emek mi? Kapitalist bir ekonominin belirtilerinin ortaya çıkmakta olduğu, aralarında komünist kanaatleri ile övünenlerin bulunduğu anarşist Katalonya'da dahi fark edilemedi.

Ayrıca politik kararların verilmesiyle, kesinlikle idari olanlar arasındaki başka bir ayrım hattı da çizilmek zorundadır. Dağıtım problemlerinin bir topluluğu kapitalist geleneklere ve pazar pratiklerine sürüklemesine engel olmak zorunda olduğumuz gibi, idare edenlerin de meşru olarak halk meclisine ait olan politik kararları almalarına engel olunmak zorundadır. Bu türden hareketler, çok basitçe, yasadışı kılınmalıdır -bunun anlamı, topluluğun halk meclislerine ait olan haklarının komiteler ve vekiller tarafından kullanılmasının, cezalandırıcı önlemlerle *yasaklanmasıdır*. Bu türden önlemler hassas özgürlükçü duyarlılıklara ne kadar aldırılmaz görünürsa görünsün, zorlukla kazanılan hakların çoğunluk aleyhine kendileri

için ayrıcalık arayışı içindeki elitler tarafından yavaşça erozyona uğratıldığını gösteren bir tarih tarafından haklı çıkarılmaktadır. Yaşam araçlarının sağlanmasındaki bir kıtlık-sonrası dönem herhangi bir ekonomik ayrıcalık peşinde koşmayı komik bir anakronizme dönüştürebilir. Ama hiyerarşik toplumun gösterdiği üzere, statü ve iktidarın artırılması gibi bazı konular ekonomik ayrıcalığın ötesindeki şeylerdir.

İnsanlar kendi potansiyellerini özgür halk meclislerinde rasyonel ve söylemsel olarak oluşturulan ve kurumsallaştırılan özgür belediye ile gerçekleştirirler. Bu gelişmeyi hangi politika teşvik ederse etsin tarihsel olarak ileridir; bu gelişmeyi engelleyen kendinden menkul hangi politika olursa olsun geridir ve var olan toplumsal düzeni güçlendirmektedir. "Sokak festivallerine" devredilen yapısız "topluluk" ifadeleri tek başarılarına, özellikle özgürlükçü bir belediye politikasının yerine geçmek üzere yapıldıklarında (veya daha rahatsız edici biçimde, onların çarpıtılmasıyla) toplumu kitlesel ölçekte dilsizleştirme gücü nedeniyle kapitalizmin teşvik ettiği genel çocuklaştırmayı beslemektedir.

Radikal Meydan Okuma

İki savaş arası dönemde, devrimci değişim amacındaki proaktif güçler toplumsal düzenin varlığını ciddi şekilde tehdit ederken klasik Sol, belirgin bir küme sorun üzerine odaklanmıştı: planlı bir ekonomi ihtiyacı, kronik bir ekonomik krizin sorunları, yaklaşan bir dünya savaşı, faşizmin gelişimi ve Rus Devrimi'nin sağladığı meydan okuyucu örnekler. Bugün, çağdaş solcular daha çok büyük ekolojik altüst oluşlar, şirketlerin devasa hale gelmeleri, günlük yaşam üzerinde teknolojinin etkisi ve kitle iletişim araçlarının etkisi üzerine odaklanmaktadır. Klasik Sol derinlerde yatan krizlere ve toplumsal değişim yaratmaya yönelik devrimci yaklaşımların uygulanabilirliğine baktı, çağdaş Sol ise farklı suiistimaller kümesine bakmaktadır.

Bugün ön planda olan konular, kendi yörüngesi etrafındaki değişim taleplerini yerine getirebileceğini hisseden, görünürde yerleşik ve temelde endişesi olmayan bir toplumun karakteristiğidir. Var olan hastalıklar, ne kadar rahatsız edici olsa da var olan toplumun özüne meydan okumadan düzeltilebilir görülmektedir. Özellikle sinizmin bir "tarihin sonu" mantığı içinde derinlere kök saldı ve statükonun sonu gelmez tekrarının insanlığın tek geleceği olarak kabul edildiği Kıta Avrupası'nda, ABD var olan dü-

zenin sarsılmaz bütünsel kararlılığının simgesi olarak görülmektedir. ABD ise neredeyse açgözlü bir tüketici hale geldi, sermaye birikimi bu tüketiciyi, içinde sonsuz çeşitlilikteki yeni ürünleri satın alma ihtiyacı duyan ve doyumsuz olan sayısız alıcının yer aldığı bir halk kitlesine dönüştürdü. Aslında, ABD endüstrisinin ve ticaretinin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri, halkın zevkini gıcıklayacak yeni ürünlerin nasıl yaratılacağıdır, hatta bu eski, uzun süredir bir kenara bırakılan eğlence biçimlerinin ve ürünlerin su üstüne çıkarılması ve üzerine çağımızın vülger şaşaasının eklenmesi anlamına da gelmektedir.

Bugün içinde yaşadığımız kapitalizm Marx'ın bildiği ve her türden devrimcinin yirminci yüzyılın ilk yarısında ortadan kaldırmaya çalıştığı kapitalizmden çok farklıdır. Aslında, kapitalizm büyük ölçüde Marx'ın Kapital'in ilk cildinin kapanış bölümlerinde önerdiği doğrultuda gelişti: çok hayati olan kanunu, biriktirme, yoğunlaşma ve genişleme olan bir ekonomi olarak. Bu doğrultuda gelişemeyeceği zaman kapitalizm olmaya son verecektir. Bu, rekabet ve teknolojik yenilikte ifadesini bulan meta değişimini takip eden bir sonuçtur.

Marksist üretkenlikçilik ve anarşist bireyciliğin her ikisi de, ne kadar birbirlerinden ayrı olsalar da, kör patikalara yürüdüler. Marksizm elit liderlerce rehberlik edilen partilere, sendikalara ve proleter "ordulara", insanları aşırı biçimde örgütlemeye eğilim gösterirken anarşizm örgütten ve liderlerden "öncüler" olarak sakındı, teori ve akıl tarafından yönlendirilmeyen bir içgüdüsel itkiyi devrimcilik olarak alkışladı. Marksizm teknolojik gelişmeyi, onu rasyonel, etik ve ekolojik bir bağlama koymadan alkışlarken, anarşizm gelişmiş teknikleri, akıl ve uygarlığı cehennem azabı ile akılı çelinen "teknokratik adamın" şeytani kaynağı olarak şiddetle eleştirdi. Teknoloji sevgisi teknoloji korkusu ile kapıştırıldı, analitik akıl ham içgüdüyle ve sentetik bir uygarlık ilksel olarak kabul edilen bir doğa ile kapıştırıldı.

Sol'un geleceği, son tahlilde, günümüz -ve görüş alanına girmekte olan gelecek- için Marksizm ve anarşizmde neyin geçerli olduğunu kabul edebilme yeteneğine bağlıdır. Sürekli bir teknolojik devrimin olduğu bir çağda bir teorinin ve bir hareketin geçerliliği tamamıyla önünde neyin uzandığını nasıl açık biçimde görebileceğine bağlıdır. Hayal edilmesi hala güç olan, bütün dünyayı dönüştürücü bir etkiye sahip olacak radikal olarak yeni olan teknolojiler kuşkusuz yürürlüğe konulacaktır. On yıllar boyunca görülmemiş bir toplumsal dengesizlik derecesini pekala üretebilecek yeni iktidar dizilişleri ortaya çıkabilir. Tarifi mümkün olmayan

cinayetlere ve ekolojik katliamlara yol açan yeni silahlar ortaya çıkabilir. Ekolojik kriz devam edebilir.

Fakat insan bilincine Aydınlanma programının kaybedilmesinden daha fazla ıstırap verebilecek daha büyük bir hasar yoktur: özgür ve insani bir toplumda ilerici bir yer bulmak için değiştirilmek zorunda olan aklın, bilginin, bilimin, etğin ve hatta tekniklerin gelişimi. Aydınlanma'nın öğrettikleri olmadan hiçbir özgürlükçü devrimci bilinç mümkün değildir. Devrimci geleneğin değerlendirilmesinde *akla dayanan* bir Sol, Marx'ın uyardığı gibi, yaşayanlar üzerindeki ağırlıkları devam eden ölü gelenekleri silkeleyip atmak ve kendisini rasyonel ve kapsamlı bir uygarlığın yaratılmasına adanmak zorundadır. Proletarya egemenliği üzerinde anlamsız biçimde odaklanan bir Marksizm ve aklın, uygarlığın ve tekniğin "kar örtüsü" altındaki "toprağı" asla eşelemeyen bir anarşizm; kalıcı başarılarına zamanımızda büyük ölçüde ihtiyaç duyulan ve hala yaşamsal olan geçmişin devrimci ideolojilerinin bileşenlerini geçersiz kılmaya pekala hizmet edebilir.

Anarşist Kütüphane

Murray Bookchin
Solun Geleceği
2002

27.12.2021 tarihinde şuradan alındı: www.ekoloji.org
Çeviri: Sezgin Ata

tr.anarchistlibraries.net